

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õrpekava

Andres Siiman

**LASTEAEDEDES JA ÜLDHARIDUSKOOOLIDES ÕPPIVATE LASTE
VANEMATE HOIAKUD KAASAVASSE HARIDUSSE**

Magistritöö

Juhendaja: haridusuuringute lektor Gerli Silm

Tartu 2024

Kokkuvõte

Lasteaegades ja üldhariduskoolides õppivate laste vanemate hoiakud kaasavasse haridusse

Uurimus on suunatud ühele kaasava hariduskorralduse (KH) tasanditest, perekonnale ja lastevanemate hoiakutele kaasava pedagoogika suhtes Eesti lasteaegades ning koolides. Tulemusena leiti, et hoiak on küll soosiv, aga lapse üleminekul lasteaiast kooli toetus sellele väheneb. KH kasusid hindavad positiivsemalt erivajadustega laste vanemad. Hoiakud lahknevad lastevanemate haridustaseme alusel – põhi- ja keskharidusega vanemate usaldus kaasamisest tingitud kasudesse lastele on suurem. Samas näevad kõrgema haridustasemega koolilaste vanemad kaasavas hariduses riske erivajadusteta lastele. Positiivse tahuna saab välja tuua huvi kaasava hariduspoliitika vastu ja soovi sellest rohkem teada saada. Probleemse aspektina tuleb tõdeda lapsevanemate madalat usaldust kaasava hariduse rakendamiseks mõeldud tugimeetmete toimimisse. Viimane on kooskõlas varasema uurimusega koolidirektorite hoiakutega tugimeetmete rakendamisse (Pedaste *et al.*, 2021) ja võib viidata võimalikule süsteemsele vajakajäämisele KH elluviimisel Eestis.

Võtmesõnad: lastevanemate hoiakud, kaasav haridus, alusharidus, põhiharidus.

Abstract

Parents attitudes towards inclusive education of children attending kindergartens and school

The study is pointed to one of the dimensions of inclusive education (IE), family and parents' attitudes towards inclusive pedagogy in Estonian kindergartens and schools. As a result, it was concluded that in general the attitude is positive but weakens once a child goes to school. Parents of children with special needs are more positive towards IE. Attitudes differ depending on educational level – parents with lower education value the benefits of IE higher. Parents with higher educational level tend to see risks in IE for children without special needs. A positive aspect discovered is that interest in IE and willingness to learn about it is considerably high. The problematic side of the applicability of IE is the lack of trust in support measures provided. This belief is coherent with attitudes of school leaders (Pedaste *et al.*, 2021) and may indicate on general issue bringing the IE in life in Estonia.

Keywords: parents' attitudes, inclusive education, early childhood education, basic education.

Sisukord

<i>Sisukord</i>	3
<i>Sissejuhatus</i>	4
<i>Teoreetiline ülevaade</i>	5
<i>Kaasava hariduse mõiste ja eesmärgid</i>	5
<i>Uurimused lastevanemate hoiakute kohta kaasava hariduskorralduse teemal</i>	7
<i>Lastevanemate hoiakute uurimine kaasavasse haridusse Eestis</i>	10
<i>Metoodika</i>	12
<i>Valim</i>	12
<i>Andmete kogumine</i>	15
<i>Andmeanalüüs</i>	15
<i>Tulemused</i>	17
<i>Lastevanemate hoiakud kaasava hariduse kasude ja riskide osas lastele</i>	17
<i>Lastevanemate hoiak huvi kohta kaasava hariduse teema vastu</i>	19
<i>Lastevanemate hoiakud kaasava hariduse visiooni ja rakendamise osas</i>	20
<i>Arutelu</i>	22
<i>Tänuõnad</i>	25
<i>Autorsuse kinnitus</i>	25
<i>Kasutatud kirjandus</i>	26
<i>Lisad</i>	30
<i>Lisa 1 Uurimuses kasutatud küsimustike struktuur ja kirjeldus</i>	
1.1. <i>Küsimustik KEELA lastevanemate hoiakute uurimiseks</i>	
1.2. <i>Küsimustik kooli lastevanemate hoiakute uurimiseks</i>	

Sissejuhatus

Kaasava haridusmudeli (edaspidi KH) ellu rakendamine eeldab selleks sobivat seadusandlikku raamistikku. Esimene olulisem normatiivdokument selles vallas, mis toob kaasava hariduse mõistena Eestis kaardile, oli 2010. aastal jõustunud Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (PGS, 2010). 2018. aastal lisandub seotud seadusandlike dokumentide hulka haridus- ja teadusministri määrus kaasava hariduse elluviimise (Kaasava hariduse põhimõtete rakendamine üldhariduskoolides perioodil 2014–2020, 2018) kohta. Mõned aastad hiljem on kaasava hariduskorralduse kujundamine ja elluviimine loetletud ka Haridus- ja Teadusministeeriumi üldhariduspoliitika osakonna põhiülesannete hulgas (Haridus- ja Teadusministeeriumi põhimäärus, 2021). Värskest on valmimas Alusharidusseadus (Alushariduseseadus, 2024), mille lugemine võiks jõuda lähiajal kinnitamiseks Riigikogusse ja kus on samuti deklareeritud, et koolieelsed lasteasutused (edaspidi KELA) lähtuvad õppetegevuse läbiviimisel kaasava hariduse põhimõttest (§13 (1)).

Seega on KH seadusandlikul tasemel riikliku hariduspoliitika osana toimunud juba rohkem kui kümnendi ning laiemalt on selle rakendumist seni hinnanud Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR raportiga aastast 2016 (Räis *et al.*, 2016). Sellega on loodud võimalus kaasava hariduskorralduse arengutee ajaliseks jälgimiseks Eestis. Toonane uurimus kattis laia valiku kaasamisega seotud valdkondadest ja põgusalt uuriti muuhulgas ka lastevanemate hoiakuid. Lisaks olukorra kaardistamisele anti rida soovitusi kaasava hariduskorralduse tõhustamiseks, millest vahetult või kaudselt lastevanematega seotuks võib pidada järgnevaid – aktiivne ühiskondlike hoiakute suunamine, praktiseerivate õpetajate täienduskoolitustes osalemise suurendamine, põhikooli klasside suuruse piirmäära rangem rakendamine, eriklasside/-rühmade ja arenguliste ning hariduslike erivajaduste (edaspidi AEV/HEV) klassifikatsiooni kaotamine ja tugimeetmete vajaduse tõhusam hindamine.

CentAR raporti (2016) lastevanemate hinnangute aluseks olid intervjuud kaheksateistkümne AEV/HEV lapse vanemaga. Põhjalikumalt lastevanemate hoiakuid kaasava hariduse suhtes raport ei uurinud. Käesolev töö aitab kaasa selle lünka täitmisele ning hinnata olukorda värskema pilguga tänases kontekstis. Senised uurimused väljaspool Eestit on näidanud (Bopota *et al.*, 2020), et hoiakud kaasamisse võivad sõltuda lapsevanema kuuluvusest ühte või teise sotsiaalsesse gruppi – näit. AEV/HEV ja erivajadusteta laste (hiljem tekstis ka kui tavalapsed, tabelites TAVA) vanemad või siis olla mõjutatud vanemate hariduslikust taustast. Käesolev töö vaatleb lisaks lastevanemate üldise meelestatusele ka sotsiaalse liigendatuse seoseid arvamustega. Kui hariduspoliitikat ellu viivate

valdkonnaspetsialistide ja töötajate seosed kaasava hariduskorraldusega on igapäevased ning Eestis põhjalikumalt uuritud (Nelis *et al.*, 2023; Pedaste *et al.*, 2021; Tammemäe *et al.*, 2023), siis rohujuure tasand – lapsed ja perekond – on pigem olnud tagaplaanil. Kaasavast hariduspoliitikast ja selle rakendumisest tervikpildi loomiseks on vaja mõista kõigi protsessi hõlmatud osaliste arusaamu (Ainscow, 2020), seetõttu keskendub käesolev töö lastevanemate hoiakute uurimisele kaasava hariduse suhtes.

Teoreetiline ülevaade

Kaasava hariduse mõiste ja eesmärgid

Tänased kaasava hariduse aluspõhimõtted saavad alguse 1994. aastal avaldatud Salamanca deklaratsioonis (UNESCO, 1994) ja paar aastat hiljem Euroopa Nõukogu vastu võetud Luksemburgi hartas (*CHARTER of LUXEMBOURG*, 1996). Esimese alusprintsipiideks on, et igal lapsel on õigus saada jõukohast haridust (*acceptable level of learning*); igal lapsel (õppijal) on ainulaadsed iseloomuomadused, huvid ja võimekused; ning haridussüsteem peaks olema kujundatud arvestades neid eripärasid, tagamaks kõigile võrdse juurdepääsu teadmiste omandamiseks tavakoolis. Luksemburgi harta täiendab neid põhimõtteid lisades puuetega inimeste (*disabled person*) kaasamise ning seda elukestva õppe perspektiivist. Dokumentis rõhutatakse vanemate kui lapse „esimeste õpetajate“ rolli õppeprotsessis, kellel on õigus valida oma lapsele tema individuaalsusega sobiv haridustee. Eesti on Euroopa Liidu liikmesriigina Luksemburgi hartaga ühinenud, mis annab õigusliku aluse meie riikliku hariduspoliitika kohandamiseks selles kirjeldatud KH põhimõtteid järgides.

Globaalse kaasava hariduskorralduse trendi kujunemine on jälgitav vähemalt kolme kümnendi vältel. Kui kaasava hariduse baasprintsipiidid üldistes alusdokumentides on mõistetavad üheselt, siis mida lähemale liigub vaade tasemele laps/õpilane - perekond - klass, jätab KH olemuse mõtestamine detailides märksa rohkem mänguruumi. Näiteks sedastab Nilholm (2021), et alates Salamanca deklaratsioonist on kaasava hariduskorralduse areng olnud üsna vaevaline ja nendib, et positiivsete arengute saavutamiseks oleks vaja täpsemaid teoreetilisi raame (*'better theories'*) KH rakendamisel. Eestiski läbi viidud uurimustes on täheldatud, et KH tunnuste kirjeldamine haridusasutuste dokumentatsioonis on üldsõnaline (Nelis *et al.*, 2023) ja selle teoreetiline taust ei ole üheselt teadvustatud haridusasutuste töökorralduses, rääkimata mõistmisest lapse ja tema perekonna tasandil.

2020. aastal koostatud Euroopa kaasava hariduse statistika agentuuri (*The European Agency Statistics on Inclusive Education, EASIE*) ülevaates (Ramberg & Watkins, 2020)

tuuakse välja, et lahknevused organisatsiooni 31 liikmesriigi nii hariduspoliitilistes otsustes kui haridusliku erivajaduse määratlemises, on märgatavad. Viimane on KH kontseptsioonis keskne mõiste ja kui jätkuvalt pole selgust aluspõhimõtetes, on raske kujutada ette ühtset arusaama erinevatel KH tasanditel. Ebakõlasid teadvustades, on võrreldud Euroopa riikide hariduspoliitikate kujunemist (Smyth *et al.*, 2014) ning näiteks nelja – Iirimaa, Austria, Tšehhi ja Hispaania kõrvutamisel pandi tähele, et kauem kaasavat hariduspoliitikat rakendanud riikide (Austria, Iirimaa, Hispaania) arengukiirused on võrreldavad ja hiljem alustanud Tšehhi areng aeglasem. 1996. aastal moodustati Taani haridusministeeriumi initsiatiivil (Meijer & Watkins, 2019) Euroopa hariduslike erivajaduste arenguagentuur (*European Agency for Development in Special Needs Education*), mille asutajaliikmeteks oli 17 toonast Euroopa Liidu riiki. Eesti ja rida teisi Ida-Euroopa riike ühinesid Euroopa Liiduga kümnend hiljem, 2004 aastal, ning see annab ka aluse KH perspektiivist võrrelda end hiljem liitujatega – Läti, Leedu, Poola, Tšehhi, Slovakkia, Ungari, Sloveenia, Küpros ja Malta.

Kuna KH rakendumine riigiti on erinev (Haug, 2017), siis põhjuste mõistmiseks tuleb vaadata lähemalt lisaks teema laiale käsitlusele ka selle komponente ja tasandeid. Ajaloolis-geograafilise KH arenguperspektiivi kõrval on oluline mõista, kuidas on kaasav haridus ühiskonnaga lõimitud. Eesti uurijate koostatud (Nelis & Pedaste, 2020) kirjandusülevaate süstematiseerimise tulemusena on nimetatud viis kaasava hariduse tasandit – laps, õpetaja, perekond, institutsioon ja riik. Käsitluse keskel on laps/õpilane, ülejäänud neli on temaga seotud, olles põimitud ka omavahel. Nii kujuneb kaasava hariduskorralduse taustsüsteem toetamaks lapsi, sõltumata nende arengulistest eripäradest ja -vajadustest. Perekond ning sealhulgas lapsevanemad on üheks viiest kaasava hariduse lahutamatuks osaks.

Vaade ülaltoodud mudelile (Nelis & Pedaste, 2020) tahkudest ja nende omavahelistest seostest, et kirjeldada tasandite olemust ning seotust perekonnaga. Riiklik tasand sisaldab lastevanematega seotult järgmisi kaasava hariduse komponente – seadusandlus, ressursid ja koostöö. Seadusandlus riikliku tasandi komponendina ei vaja täpsemat seletamist. Ressursside all mõeldakse nii kaudset tuge KH taustsüsteemi loomiseks kui ka otseseid materiaalseid vahendeid selle rakendamiseks – muuhulgas ressursid tugisüsteemidele, mille teenuste tarbijateks on lapsevanemad. On leitud ka, et KH areng riigiti on sõltuvuses selle toetamiseks mõeldud ressurside kättesaadavusest ning nende jagamise tsentraliseerituse määrast (Meijer & Watkins, 2019) – rahaliste meetmete jagamise delegeerimine munitsipaaltasandile soodustab erivajadustega õpilaste lõimimist kodulähedasse tavakooli. Seeläbi võib eeldada laiema riikliku poliitilise kultuuri mõju KH toimimisele, mis omakorda

loob lõimituse perekonnaga. Lastevanemate kui kodanike mõju haridussüsteemile sõltub riigi demokraatlikust traditsioonist laiemalt ning riikliku tasandi valmidust arvestada nende hoiakutega. Koostööd riikliku dimensiooni kontekstis nähakse kaasavas hariduspoliitikas osalevate riigiasutuste omavahelise seotuse ning toena.

Institutsionaalne ja õpetaja tasand on omavahel seotud organisatsioonikultuuri (kooli või lasteaia sisekliima ja väärtused) kaudu, alates kaasava hariduskorraldusega haakuvate sotsiaal-kultuuriliste väärtuste kirjeldamisest kooli või KELA alusdokumentatsioonis kuni meeskonna (õpetajate, tugipersonali) toetamise ja motiveerimiseni igapäevaselt. Kui riiklik ja institutsionaalne tasand haakuvad lastevanematega pigem üldises kontekstis, siis lapsele ning õpilasele kõige lähemal on vanemad ja õpetaja. Kõrgemad tasandid loovad raamistiku, milles laps, perekond ja õpetaja moodustavad põimitud triaadi. Õpetaja ja lastevanemate vahel on suhtlemine vahetu ning tagasisidestuv. Perekonna võtmetunnused kirjeldatavas mudelis (*Kaasavast haridusest (Definitsioon)*, s.a.) koonduvad kahte kategooriasse – toetamine ja kaasamine, millest esimene hõlmab lastevanematele mõeldud individuaalseid teenuseid ning koolitusi, teine haridusasutuse ning perekonna omavahelist kommunikatsiooni. Mõlemal puhul on sidestavaks lüliks õpetaja.

Suhtlemine lapsevanematega eeldab ühelt poolt õpetaja pädevust ja kvalifikatsiooni kaasava hariduskorraldusega seotud küsimustes kui ka KH suhtes positiivseid väärtushoiakuid (Nelis & Pedaste, 2020) teiselt poolt. Värskes uurimuses KH mudeli rakendamisest Eesti lasteaedades (Nelis *et al.*, 2023) nendivad autorid, et õpetajate endi hinnangul napib neil oskusi erivajadustega laste toetamiseks ja samuti, et tagasisidestavat kommunikatsiooni perekonna tasandiga kaasava hariduskontseptsiooni teemal suure tõenäosusega ei toimu. Artiklis sedastatakse: „... kaasava hariduse filosoofiline mõte ei ole lasteaedades ja laiemalt ühiskonnas teadvustatud ja mõtestatud.“. Ainscow (2020) märgib, et KH tulemuslikuks rakendumiseks peavad kõik tasandid olema protsessi haaratud, kaasa arvatud lapsed ja perekond. Sellise lähtekoha alusel võib väita, et KH tervikpildi hindamiseks on oluline mõista ja uurida kõiki osapooli. Vaid nii on võimalik KH tasakaalustatud rakendumine ning selle algselt seatud eesmärkide (UNESCO, 1994) ellu viimine. Käesoleva uurimuse fookus on suunatud eelkirjeldatud mudeli perekonna / lastevanemate tasandile.

Uurimused lastevanemate hoiakute kohta kaasava hariduskorralduse teemal

Eestiga võrdsel stardipositsioonil olevates riikides on KH teema aktuaalne ning muuhulgas on pööratud tähelepanu ka lastevanemate hoiakutele AEV/HEV laste õpetamisel tavakeskkonnas. Ida-Euroopa kontekstis läbi viidud KH teemal kirjutatud artiklite ülevaate

autor tõdeb (Stepaniuk, 2019), et enamus uurimusi (ajavahemikust 2005-2016) on paraku arvamuspõhised, kirjeldades ühiskonna väljakutseid KH elluviimisel ja ei sobi sel moel kaasava hariduskontseptsiooni üldiseks hindamiseks. Autor nendib, et 93-st artiklist jäid sõelale vaid 13, mis sisaldasid empiirilisi uurimisandmeid ja neist omakorda 10 vaatlesid ühe või teise huvirühma (õpetajad, lapsed, vanemad) hoiakuid. Lastevanemaid uuriti kolmes, millest kahe aluseks oli kvantitatiivne analüüs ja ühel juhul kvalitatiivne uurimus. Võib järeldada, et Ida-Euroopa riikides ei ole lastevanemate hoiakud KH uurimisel suuremat tähelepanu pälvinud.

Stepaniuki (2019) loetletud kahest kvantitatiivsest uurimusest suurima osalejate arvuga oli 2016. aastal Poolas läbi viidud küsitlus (Bragiel, 2016), kus võrreldi kokku saja HEV ($n = 50$) ja erivajadusteta ($n = 50$) kooliõpilaste vanemate arvamusi KH mõjust laste integreerimisel ühiskonda. Tõdeti, et HEV lapsi kasvatavad vanemad tajuvad kaasava hariduse mõju lastele (sallivuse, empaatia, võrdsuse tajumine) positiivsemalt ja sellest tulenevalt ka suuremat turvatunnet oma laste suhtes. Teises kvantitatiivset meetodit kasutatud uurimuses küsitleti Tšehhi erivajadusega laste vanemaid ($N = 42$) arvamuste osas kaasava hariduse kohta, kus samuti vanemad hindasid KH kontseptsiooni küll positiivselt, aga ei uskunud oma lapse kiiremasse arengusse kaasavas keskkonnas ning kolmandik vanematest oli veendunud HEV laste diskrimineerimisse erivajadusteta laste poolt. Viimane kolmest, Kalinnikova Magnussoni (2016) artikkel, intervjuu ühe erivajadusega lapse vanemaga Moldovast, lõpetab selle lühikese nimekirja.

Püüdes leida värskemat infot lastevanemate hoiakute kohta Ida-Euroopas tuleb tõdeda, et olukorra laiapõhjalist kaardistamist sotsioloogiliste uurimustena teadusartiklite formaadis autorile silma ei jäänud. Sagedasem on keskendumine kas erivajadustega lastevanemate arusaamadele (Krtkova *et al.*, 2023; Štech & Smetáčková, 2023) või siis õpetajate-lastevanemate vahelise koostöö küsimustele (Kovačević & Maćešić-Petrović, 2012). Siiski on 2019. aastal viidud Sloveenias läbi uuring (Schmidt *et al.*, 2020), kus on vaadeldud lasteaialaste vanemate ($N = 296$) hoiakuid kaasavas haridusmudelisse sõltumata lapse erivajadusest. Analüüsimisel võrreldi erivajadustega ja -vajadusteta lapsi kasvatavate vanemate hoiakuid ning jõuti järeldusele, et erivajadustega laste vanemad on avatumad kaasamise suhtes võrreldes tavalapsi kasvatavate vanematega ning tajuvad KH mõju positiivsemana. Võrdlevaid uurimusi KELA ja kooli lastevanemate hoiakute kohta autoril leida ei õnnestunud, samuti võrdlusi vastajate haridustaseme ja muude sarnaste kriteeriumite alusel.

Kui endiste nn. idabloki riikide kogemused ja uurimused on ajaloolise konteksti sarnasuse osas võrdlevaks teadmiseks KH teemal, siis 'vanade' Euroopa Liidu liikmesmaade kogemus on kümnendi võrra pikema arengulooga. 2010. aastal on koostatud kaasava haridusega seotud kirjanduse ülevaade lääneriikide kohta (De Boer *et al.*, 2010), kus rõhuasetus oli teaduslikel artiklidel lastevanemate hoiakute selgitamisel ning valikusse jäi 10 artiklit ajavahemikust 1998-2007. Neist suurem osa olid uurimused Ameerika Ühendriikidest (6), seejärel Kreekast (2), Itaaliast (1) ning Austraaliast (1). Mandri-Euroopas kaasavat hariduskorraldust kirjeldavad kolm artiklit olid kõik küll suunatud erivajadusteta lastevanemate hoiakute uurimisele, aga keskendusid kitsamatele aspektidele hoiakutes.

De Boer'i (2010) kolmest Euroopa taustaga uurimusest vanimas (Balboni & Pedrabissi, 2000) küsitleti ja võrreldi Itaalia lastevanemate (N = 647) ning nii tavaõpetajate (N = 560) kui eripedagoogide (N = 118) arvamusi vaimupuudega (*mental retardation*) õpilaste õpetamise kohta tavakoolis. Lastevanemate puhul leiti, et erivajadustega last kasvatavas peres on hoiak KH suhtes mõõdukalt positiivsem. Märkimisväärne oli eripedagoogide oluliselt kõrgem toetus vaimupuudega laste õpetamisele tavakoolis võrreldes tavaõpetajatega. Kahes ülejäänus artiklis Kreekast uuriti erivajadusteta lasteaia (Tafa & Manolitsis, 2003) ja põhikooli esimeses astmes õppivate laste (Kalyva *et al.*, 2007) vanemate hoiakuid arenguliste või hariduslike erivajadustega laste õpetamise suhtes koos teistega. Lasteaia käivate laste vanemate (N = 290) meelestatus kaasamise suhtes oli üldiselt positiivne ja seda suurema tõenäosusega puhkudel, kui küsitletul oli varasem kogemus erivajadusega laste õppimisest ühes rühmas koos oma lastega. Mõni aasta hiljem läbi viidud küsitlus põhikooli esimese astme vanemate (N = 338) seas, olles eelmise jätku-uurimuseks, andis võrreldes lasteaedadega sarnase tulemuse, mida ka autorid kokkuvõttes nendivad. Arvestatavaid erinevusi lastevanemate hoiakutes sõltuvalt lapse haridusastmest ei leitud.

Eelmisel aastal avaldati Rootsi teadlaste (Buli-Holmberg *et al.*, 2023) koostatud ülevaade uurimustest KH teemal Skandinaavias ajavahemikus 2009-19. Kokku võrreldi 34 artiklit, millest valdav osa olid uurimused õpetajate ja õpilaste kohta. Lapsevanemaid puututavaid artikleid oli kolm, millest vanemate seoseid kaasava haridusega puudutas kaks. Mõlemad artiklid olid suunatud KH kitsamate aspektide uurimiseks. Rootsis intervjueriti kaheksat põhikoolis õppivat HEV last ja nende vanemaid, hindamaks mil moel nad tajuvad ennast kaasavas koolis (Isaksson *et al.*, 2010). Soome uurimuses viidi läbi küsitlus HEV lapsevanemate (N = 208) hulgas uurides nende otsuseid kooli valikul oma lapsele (Lempinen & Niemi, 2018). Vahetult vanemate hoiakuid kaasavas haridusse ei uuritud. Nende paari

artikliga võib Skandinaavias viimase kümnendi lastevanematega seotud uurimustele joone alla tõmmata. Üldise kokkuvõttena järeldasid ülevaate autorid (Buli-Holmberg *et al.*, 2023), et vaatamata Skandinaavia positiivsele eeskujule kaasavas hariduses, on täpsem arusaam kaasavast hariduskorraldusest mitmeti tõlgendatav ka Põhjamaade ja seda eelkõige kaasamise laiema ja kitsama käsitluse eristamisel.

Mitmete Euroopa autorite tähelepanu ei ole mitte niivõrd suunatud üksikute huvigruppide hoiakutele KH suhtes, kuivõrd kogukondliku koostöö uurimisele (*community practice*) erivajadustega laste ja noorte lõimimisel tavaharidusse (Ma *et al.*, 2024; Moesby-Jensen & Bonfils, 2023; Mortier *et al.*, 2010; Naraian, 2011). See võib viidata asjaolule, et lastevanemate hoiakut KH suhtes peetakse positiivseks *a priori* ning keskendutakse juba haridusmudeli rakendamise seotud tegevustele, millesse vanemad on kaasatud juba nagunii. Siiski ilmus 2019. aastal artikkel Saksamaa Osnabrück'i maakonna päevahoidude (*day care facilities*) lastevanemate hoiakute kohta kaasava haridusega seotud kasude ja riskide hindamise osas (Lohmann *et al.*, 2019) nii erivajadustega kui -vajadusteta lastele. See oli omakorda Ameerika Ühendriikides ligemale paarkümmend aastat varem läbi viidud uurimisinstrumenti (Rafferty *et al.*, 2001) rakendandamine Euroopa kontekstis. Autorid nentisid, et tulemused lahknesid võrreldes Ameerikas leituga ja eelkõige ühtlasemates hinnangutes nii kasude kui riskide osas. Käärid positiivsete ja negatiivsete hoiakute vahel olid Saksamaal väiksemad ning võimaliku põhjusena pakuti välja muuhulgas ka geograafilis-kultuurilisi erinevusi. Uurimuses kasutatud instrument on aluseks käesoleva töö ühe teemaploki, lastevanemate hinnangud kaasava hariduse kasude ja riskide kohta, tõlgitud ja eelnevalt piloteeritud küsimustikuna.

Lastevanemate hoiakute uurimine kaasavasse haridusse Eestis

Kaasava hariduskorralduse elluviimise algusest Eestis seadusandlikul tasandil (PGS, 2010) on möödas üle kümnendi. 2016 aastal (Räis *et al.*, 2016) viidi läbi laiapõhjaline uurimus, et anda ülevaade KH hetkeseisule mõned aastad pärast hariduspoliitilist muudatust. Muude kaasava haridusega seotud valdkondade hulgas oli üheks uuritavaks ka lastevanemate hoiakute kaardistamine. Järeldused vormistati intervjuude põhjal, milles osales 17 HEV lapse lastevanemad (18 täiskasvanut). Napi osavõtu põhjustena toodi välja lastevanemate vähest huvi oma arvamuste ja kogemuste jagamise vastu. Mõned aastad tagasi kaitsti Tartu Ülikoolis bakalaureusetöö (Paljasma, 2021), milles uuriti lasteaias käivate lastevanemate arvamusi kaasava hariduse tasandite ja tunnuste (Nelis & Pedaste, 2020) kohta, mis on seni ainus autori

poolt leitud lastevanemate hoiakutega KH'sse seotud kvantitatiivne uurimus Eestist. Paljasma (2021) tõdeb, vanemate teadlikkus kaasava hariduskorralduse teemal ei ole piisav.

Nelja Eesti lasteaia töötajate (juhtkond, õpetajad, tugispetsialistid) värske juhtumiuuringu (Nelis *et al.*, 2023) tulemusena leiti, et kuigi koolieelsete lasteasutuste töötajate sõnul takistab lastevanemate informeerimist kaasava hariduse positiivsest mõjust viimaste vähenenud teadlikkus, siis ei tuvastatud institutsiooni tasandil tunnust 'kaasamise tähendus' ja perekonna tasandil 'ettekujutust kaasamisest'. Autorid järeldavad, et tõenäoliselt KH teemasid lastevanematega lihtsalt ei arutata ning kaasava hariduse filosoofilises mõttestamises lasteaedades on arenguruumi. Samuti on Eestis uuritud koolide direktorite hoiakuid kaasava hariduse visiooni, rakendatavate praktikate ja tugimeetmete suhtes (Pedaste *et al.*, 2021) kasutades ATIES (*Attitudes Toward Inclusive Education Scale*) uuringuinstrumendi Eesti kohandatud varianti ATIES-EST. Erinevalt eelmisest uurimisest lasteaedade kohta, oli töö fookus eelkõige KH rakenduslikul perspektiivil ja leiti, et koolijuhtide hoiakud kaasava hariduse visiooni ja praktikate osas korreleeruvad olulisel määral omavahel kui tugimeetmetega. Kuigi antud töös lastevanemate teemat ei käsitletud, on selles kasutatud uurimisinstrument aluseks käesolevas uurimuses kasutatud küsimustiku kolmanda teemaploki küsimuste koostamisel.

Seega võib tõdeda, et kuigi Eestis on kaasava hariduskorralduse teema seadusandlikus raamistuses (PGS, 2010) olnud päevakorral juba üle kümnendi, siis alates viimasest laiapõhjalisemast vaatest teemasse (Räis & Sõmer, 2016) on keskendunud eelkõige KH teoreetilistele aspektidele (Nelis & Pedaste, 2020) või uuritud õpetaja ja institutsionaalset tasandit (Nelis *et al.*, 2023; Pedaste *et al.*, 2021; Sarapuu & Viidu, 2022; Vint & Šuman, 2018). Vähem on tähelepanu pööratud perekonna ja lapse / õpilase rollile (Leigri, 2018; Paljasma, 2021). Kui institutsionaalsel ja õpetaja tasandil on võimalus täienduskoolituste formaadis saada asjakohast teavet ning mõtestada KH olemust professionaalsel viisil, siis lastevanemate teadlikkus sõltub isiklikest kogemustest (AEV/HEV lapsi kasvatavad pered), õpetajate valmidusest sel teemal suhtlemisest või meediakajastustest. Kaasava hariduskorralduse uurimise tasakaalustamiseks on siin suunatud fookus ühele kahest vähem uuritud tasandist ning käesoleva magistr töö eesmärgiks on välja selgitada, millised on lastevanemate hoiakud kaasava hariduskorralduse filosoofilise ja praktilise käsitluse tahkude kohta. Selle alusel on sõnastatud järgnevad uurimisküsimused.

- 1) Millised on lastevanemate hoiakud KH'st tingitud kasude ja riskide hindamisel lastele ning kuidas need vastavad lastevanemate kuuluvusele erinevatesse demograafilistesse

- liigendustesse: laps käib koolis või lasteaias, vanema haridustase, erivajadustega last kasvatavad lapsevanemad ja asula suurus, kus leibkond elab?
- 2) Kuivõrd huvitatud on lapsevanemad KH'st rohkem teada saama ja kuidas huvi erineb vanema kuuluvusest eeltoodud demograafiliste liigenduste alusel?
 - 3) Milline on lastevanemate hoiak KH visioonile, selle rakendamiseks mõeldud praktikate ning tugimeetmete tõhususe suhtes ja kuidas erinevad KELA ning koolilaste vanemate hinnangud selles küsimuses?

Metoodika

Käesolev lõputöö on osa suuremast projektist (Kaasava hariduskorralduse tõhusus üldhariduses 2023, 2023), tuginedes suure osas varasemale CentAR'i raportile (Räis *et al.*, 2016). Projekt hõlmab lisaks perekonnale ka teisi kaasava hariduskorralduse tasemeid – õpetajaid, tugispetsialiste, lasteasutuste juhtkondi ja koolipidajaid. Kui toona küsiti lastevanemate arvamusi kaasava hariduse kohta vaid intervjuude vormis (kvalitatiivne hindamine), siis antud uurimusele lisati perekonna tasandi kohta teabe kogumiseks küsimustik (kvantitatiivne hindamine). Kaasava hariduskorralduse kasude ning riskide suhtes hoiakute välja selgitamiseks on aluseks võetud varasem uurimus lastehoius käivate laste vanemate hoiakute kohta Saksamaalt (Lohmann *et al.*, 2019). Küsimuste ploki kaasava hariduse visiooni, rakendatavate meetmete (praktikate) ja tugimeetmete kättesaadavuse hoiakute uurimiseks, on kasutatud küsimusi varasemast uurimusest koolijuhtide hoiakute kohta (Pedaste *et al.*, 2021) samal teemal. Täiendavalt lisati instrumendile küsimus, kuivõrd on lapsevanemad huvitatud kaasavast hariduskorraldusest rohkem teada saama, mille eesmärgiks oli teiste küsimuste taustal välja selgitada üldine hoiak KH teadvustamisse. Käesoleva töö autor ise küsimustiku koostamises ja andmete kogumises ei osalenud, vaid kasutas raporti töörühma poolt varem ettevalmistatud ja piloteeritud instrumendiga kogutud andmeid. Nimistu küsimustikus kasutatud küsimustega on leitav töö lisa nr. 1. Andmete analüüsimiseks sobivate meetodite valik oli käesoleva töö autori valida.

Valim

Valimi tüübiks oli vabatahtlik valim (*voluntary sampling*) (Tiit, 2021), kus vastajad said iseseisvalt otsustada, vastata või mitte. Seda eeldusel, et küsimustik oli kõigi sihtrühma liikmeteni jõudnud. Samas tuleb arvesse võtta ka valimi tüübi olulisemat puudust – suurema tõenäosusega vastavad teemast huvitatud või teadlikud populatsiooni liikmed. Kokku laekus lastevanemate vastuseid üldiste taustaandmetega umbes poolteist tuhat. Kuna vastajad said

osade küsimuste juures valida vastusevariantide hulgast „ei tea / ei saa vastata“, siis neid vastuseid ei loetud ning seetõttu vastuste arv küsimuste plokkide kaupa erineb kogutud taustaandmete hulgast. Analüüsimisel sõeluti andmetest välja vastused, kus vastaja kasutas võimalust vastata „ei tea“ rohkem kui ühe korra. Sellest on tingitud ka erinevad vastuste arvud teemade ja nende alajaotuste lõikes. Ülevaade küsimustike vastuste üldarvu ja kaasava hariduse teemaploki ning sellega seotud andmete kohta on toodud tabelis 1.

Tabel 1. *Vastuste laekumine küsimustikule teemaplokkide kaupa.*

Teemaplokid	KELA	Puudu	Osakaal	Kool	Puudu	Osakaal	Kokku
Üldised taustaandmed	676	0	0,0 %	826	0	0,0 %	1502
Vastajate isiklikud andmed (vanus, sugu, rahvus, haridus)	378	298	44,1 %	504	322	39,0 %	882
AEV/HEV kasud	460	216	32,0 %	602	224	27,1 %	1062
AEV/HEV riskid	459	217	32,1 %	600	226	27,4 %	1059
TAVA kasud	456	220	32,5 %	598	228	27,6 %	1054
TAVA riskid	456	220	32,5 %	595	231	28,0 %	1051
Soov KH'st rohkem teada saada	456	220	32,5 %	594	232	28,1 %	1050
KH visioon	447	229	33,9 %	582	244	29,5 %	1029
KH praktikad	453	223	33,0 %	583	243	29,4 %	1036
KH tugimeetmed	452	224	33,1 %	582	244	29,5 %	1034

Suurem osa maakonniti laekunud vastustest olid Harju- ja Tartumaalt, kokku üle 60%. Samas Tallinna osakaal Harju maakonna vastustest oli alla poole (Tallinn = 182, Harju mk. kokku = 464, Tallinna osakaal 39%), kuigi seal elab > 70% maakonna elanikest (*Eesti Statistikaamet, 2024*). Vastupidiselt sellele, oli vastuste laekumine Tartu maakonnast suurema osakaaluga just linnast (Tartu linn = 322, Tartu maakond = 480, Tartu linna osakaal 67%). Vastuste jagunemine maakonniti on toodud tabelis 2.

Tabel 2. *Vastuste laekumine küsimustikele maakondade lõikes.*

Maakond	KELA	Osakaal	KOOL	Osakaal	Kokku	Osakaal
Harju	224	33,1 %	240	29,1 %	464	30,9 %
Hiiu	5	0,7 %	7	0,8 %	12	0,8 %
Ida-Viru	14	2,1 %	6	0,7 %	20	1,3 %
Järva	18	2,7 %	22	2,7 %	40	2,7 %
Jõgeva	7	1,0 %	30	3,6 %	37	2,5 %
Lääne-Viru	18	2,7 %	77	9,3 %	95	6,3 %
Lääne	11	1,6 %	3	0,4 %	14	0,9 %
Pärnu	54	8,0 %	48	5,8 %	102	6,8 %
Põlva	33	4,9 %	35	4,2 %	68	4,5 %
Rapla	14	2,1 %	10	1,2 %	24	1,6 %
Saare	20	3,0 %	0	0,0 %	20	1,3 %
Tartu	196	29,0 %	284	34,4 %	480	32,0 %
Valga	16	2,4 %	5	0,6 %	21	1,4 %
Viljandi	39	5,8 %	6	0,7 %	45	3,0 %
Võru	7	1,0 %	53	6,4 %	60	4,0 %
Vastuseid kokku:	676		826		1502	

Andmeid koguti samuti vastajate elukohta / asula suuruse kohta (vt tabel 3), kus on eraldi tood linnadest välja Tallinn ja Tartu ning seejärel asula elanike arv. Kui Tallinnast ja Tartust laekunud vastuste osakaal on umbes üks kolmandik kõigist vastustest, siis märkimisväärne osa on tulnud just väiksematest asulatest (< 3 000 elaniku), mis on vastuste hulgast > 40%.

Tabel 3. Vastuste laekumine küsimustikule asula suuruse / tüübi alusel.

Asula suurus, tüüp	KELA	Osakaal	Kool	Osakaal	Kokku	Osakaal
Alev, küla	255	37,7 %	316	38,3 %	571	38,0 %
Väikelinn, kuni 3 000 elanikku	37	5,5 %	47	5,7 %	84	5,6 %
Asulad kuni 3000 elanikku kokku:	292	43,2 %	363	44,0 %	655	43,6 %
Väikelinn kuni 15 000 elanikku	108	16,0 %	148	17,9 %	256	17,0 %
Linn kuni 100 000 elanikku	40	5,9 %	47	5,7 %	87	5,8 %
Tartu	137	20,3 %	185	22,4 %	322	21,4 %
Tallinn	99	14,6 %	83	10,0 %	182	12,1 %
Asulad üle 3000 elaniku kokku:	384	56,8 %	463	56,0 %	847	56,4 %
Vastuseid kokku:	676		826		1502	

Taustaandmetena küsiti vastajate vanuse, soo, haridustaseme ja rahvusliku kuuluvuse kohta. Enamus olid naised > 90%, mehi 6,2%. Vanuse alusel jagunesid vastused: KELA kuni 30 aastaseid 11,4%, vanuses 31-40 63,5% ning 41 ja vanemad umbes veerand. Koolis käivate laste vanematest kuni 30 aastaseid 5,4%, vanuses 31-40 33,9% ja vanemaid kui 41 eluaastat 65,1%. Kõigist vastanutest oli üle 93% eestlasi ja ülejäänud muudest rahvustest (läti, leedu, vene) 5,8%.

Eesti Statistikaameti (2024) andmete alusel on kõrgharidusega elanike osakaal vanuses 20...69 aastat ~ 42%, kesk- või kutsehariduse omandanud 45,8%, põhi- või madalama haridusega 12,6%. Võrreldes riikliku statistikaga, saab järeldada, et küsitlusele on pigem vastanud kõrgharidusega (keskeri- ja sellest kõrgem haridus) lapsevanemad, üle 70%. Arvestatav osa (> 15%) vastanutest jättis haridustaseme märkimata. Kriteerium on võetud aluseks hindamisel, mõistmaks mil määral see võib mõjutada lastevanemate hoiakuid kaasvasse hariduskorraldusse ning selle rakendamisse. Vastajate jaotus haridustasemete kaupa on toodud tabelis 4.

Tabel 4. Vastuste jaotumine lastevanemate haridustaseme alusel

Vastaja haridus	KELA	Osakaal	Kool	Osakaal	Kokku	Osakaal
Põhiharidus	15	4,0 %	15	3,0 %	30	3,4 %
Keskharidus	47	12,4 %	51	10,1 %	98	11,1 %
Kutseharidus	27	7,1 %	36	7,1 %	63	7,1 %
Keskeriharidus	21	5,6 %	31	6,2 %	52	5,9 %
Bakalaureus	135	35,7 %	165	32,7 %	300	34,0 %
Magistrikraad	123	32,5 %	188	37,3 %	311	35,3 %
Doktorikraad	10	2,6 %	18	3,6 %	28	3,2 %
Kokku:	378		504		882	

Andmete kogumine

Andmete kogumiseks paluti koolide juhtkondade kaudu saata lastevanemateni küsimustik läbi LimeSurvey keskkonna (LimeSurvey Development Team, 2023) (survey.ut.ee). Küsimustike jõudmine sihtrühmani toimus koolieelsete lasteasutuste ja koolide juhtivpersonali kaudu, koos töötajatele suunatud küsimustikuga edastati ka lastevanemate hoiakuid kaasavasse hariduskorraldusse kaardistav küsimustik. Küsimustiku sissejuhatavas osas teavitati vastajat selle sisust, uuringu eesmärkidest ja eeldatavast ajakulust täitmisel. Samuti märgiti ära, et küsimustiku täitmine on vabatahtlik ning anonüümne – taustaandmetena koguti küll teavet vastaja elukoha (maakond, asula suurus) soo, vanuse ja rahvuse kohta ning laste osas kuuluvuses erivajadustega laste hulka või mitte, aga detailsemaid isikuandmeid (nimi, isikukood, aadress) ei päritud. Kuna küsimustikule vastamine oli isikustamata, siis ei ole teada, millistest konkreetsetest lasteasutustest või koolidest vastused laekusid. Sellega on tagatud andmete anonüümsus. Samuti oli võimalik küsimustiku täitmist katkestada ja soovi korral jätkata, mille puhul sai uuritav ise seadistada juurdepääsu osaliselt täidetud küsimustikule salasõna abil. Sellise võimaluse andmine on ka põhjuseks, miks küsimustiku osade ja teemaplokkide kaupa laekus erinev arv vastuseid.

Lastevanematele mõeldud küsimustik (vt Lisa 1) sisaldas viit alamjaotust, mille abil koguti teavet lisaks vastajate taustaandmetele ja hoiakute kohta kaasavasse haridusse, ka nende arvamust tugiteenuste kättesaadavuse ning kvaliteedi kohta ja päriti võimalike lahenduste osas kaasava hariduse rakendumise toetamiseks. Käesolevas töös kasutatakse teavet vaid vastajate taustaandmetest ja ühe teemaploki „Arvamused ja hoiakud seoses kaasava haridusega“ vastustest. Küsimustikud olid koostatud eraldi KELA ja koolis käivate laste vanematele, aga viisil, kus nii osaliselt taustaandmed kui uurimuses kasutatud teemaploki küsimuste vastused olid mõisteliselt seotud ja andmed omavahel ühildatavad. Selline küsimustiku ülesehitus lubas kogutud andmeid käidelda ja analüüsida ühiselt, sõltumata lapse vanusest/haridusasutusest ning võrrelda lasteaias ja koolis käivate laste vanemate hoiakuid nii koos kui eraldi.

Andmeanalüüs

Veebikeskkonna (LimeSurvey Development Team, 2023 / survey.ut.ee) kaudu küsimustikele laekunud vastused koondati Exceli tabelitesse. Andmed talletati eraldi failides koolieelsete lasteasutuste ja üldhariduskooli põhikooli ning gümnaasiumiastmes (edaspidi KOOL) käivate laste vanematelt. Seetõttu on kogutud andmete ülevaated esitatud eraldi tulpadena KELA ja

kooli osas ning hiljem summeeritud. Alljärgnevalt on toodud käesoleva töö uuritud küsimuste plokid koos alajaotustega.

- 1) Lastevanemate hoiakud kaasava haridusega seotud kasude ja riskide osas lastele.
 - a) KH kasud AEV/HEV lastele – 6 küsimust (edaspidi AEV/HEV kasud);
 - b) KH riskid AEV/HEV lastele – 6 küsimust (AEV/HEV riskid);
 - c) KH kasud erivajadusteta lastele – 4 küsimust (TAVA kasud);
 - d) KH riskid erivajadusteta lastele – 8 küsimust (TAVA riskid).
- 2) Vanemate hinnang soovile KH kohta rohkem teada saamise kohta (KH huvi).
- 3) Lastevanemate hoiakud kaasava hariduse visiooni ja selle rakendamiseks teostatavate praktikate ning tugimeetmete kättesaadavuse osas.
 - a) KH visioon – 3 küsimust (edaspidi KH visioon);
 - b) KH praktikad – küsimused 3 küsimust (KH praktikad);
 - c) KH tugimeetmed – küsimused 4 küsimust (KH tugi).

Kogutud andmete usaldusväärsust kontrolliti reliaablusanalüüsiga (*Unidimensional Reliability*) plokkide kaupa ning hinnati KELA ja kooli vastuste puhul eraldi.

Usaldusväärsuse kriteeriumiks loeti Cronbach alfa väärtus 0,7 ja rohkem (Nunnally & Bernstein, 1994). Võrdleva parameetrina määrati ka McDonald ω väärtus. Kõigi teemaplokkide reliaablused ületasid antud kriteeriumit. Tulemused on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Vastuste reliaablusanalüüsi tulemused küsimuste plokkide kaupa.

Küsimuste plokk	KELA				KOOL			
	McDonald ω	Cronbach α	M	SD	McDonald ω	Cronbach α	M	SD
AEV/HEV kasud	0,950	0,950	3,73	0,93	0,940	0,939	3,28	0,94
AEV/HEV riskid	0,778	0,778	3,27	0,69	0,819	0,817	3,54	0,73
Tavalaste kasud	0,906	0,907	3,76	0,85	0,911	0,911	3,35	0,89
Tavalaste riskid	0,906	0,904	3,36	0,79	0,906	0,905	3,46	0,82
KH visioon	0,939	0,938	5,17	1,48	0,942	0,941	4,69	1,65
KH praktikad	0,909	0,908	4,92	1,68	0,912	0,911	4,50	1,83
KH tugimeetmed	0,742	0,710	3,26	1,36	0,765	0,739	3,20	1,39

Märkused. M = tulemuste aritm. keskmine, SD = tulemuste standardhälve

Andmete käitlemiseks ja analüüsimiseks kasutati statistilise töötluse tarkvara JASP (JASP Team, 2023), mille abil koostati käesolevas uurimustöös kasutatud kirjeldava statistika tabelid, kontrolliti kogutud vastuste usaldusväärsust (*Unidimensional Reliability*) ning analüüsi kogutud andmeid sõltumatute ja paarisvalimi T-test statistiliste mudelite abil (*Independent Samples T-Test, Paired Samples T-Test*). Hoiakute kirjeldamiseks arvutati küsimuste plokkide kaupa Likert'i skaalal kogutud vastuste aritmeetilised keskmised. Kui esimese teemaploki (arvamused KH kasude ja riskide osas AEV/HEV ning erivajaduseta

lastele) juures ei olnud vastuste valikus varianti „Ei tea“, siis teises osas (KH visioon, praktikad ja tugimeetmed) oli selline võimalus olemas. Selle osa andmete analüüsimisel jäeti välja need vastused, kus küsimuste plokis vastati „Ei tea“ kahel ja enamal korral. Ühe „Ei tea“ vastusega variante kasutati aritmeetilise keskmise arvutamisel ja andmete analüüsimisel.

Esmalt kontrolliti kogutud andmete vastavust normaaljaotuse tingimustele (*Shapiro-Wilk*), mis ühegi teemaploki osas kinnitust ei leidnud. Seetõttu kasutati küsimuste plokkide 'KH kasud/riskid' ning 'KH huvi' uurimismeetodina sõltumatute valimite mitteparameetrilist *Mann-Whitney U* testi, mis ei eelda normaaljaotuse tingimuse täitmist. Kolmanda küsimuste ploki (KH visioon, praktikad ja tugimeetmed) analüüsimisel kasutati lisaks *Mann-Whitney U* testile ka paariliste valimite T-testi ploki kolme alajaotuse hoiakute omavaheliseks võrdlemiseks. Kõigi teemaplokkide puhul loeti valimite vaheline tulemuste erinevus statistiliselt oluliseks juhul kui testi p-väärtus (*p-value*) oli $< 0,05$. Lisaks p-väärtusele (*p*) on tulemustabelites esitatud ka ploki tulemuste keskväärtus (*M*) ja standardhälve (*SD*).

Tulemused

Tulemused on esitatud eraldi peatükkidena uurimisküsimuste kaupa: 1) lastevanemate tajutud kasud ja riskid AEV/HEV ning tavalastele kaasavas hariduskorralduses (KH kasud/riskid), 2) hoiak kaasava hariduse kohta rohkem teada saamise kohta (KH huvi), ning 3) hoiakud visiooni, rakendatavate praktikate ja tugimeetmete osas kaasava haridusmudeli rakendamisel (KH visioon, praktikad, tugimeetmed).

Lastevanemate hoiakud kaasava hariduse kasude ja riskide osas lastele

Käesoleva töö esimeses uuritavas küsimuste plokis oli vaatluse all, kuidas hindavad lapsevanemad kaasavast hariduskorraldusest tingitud kasusid ja riske nii erivajadustega (AEV/HEV) kui -vajadusteta (TAVA) lastele. Võrdluses lasteaias (KELA) ja koolis käivate laste vanemate puhul (Tabel 6) ilmneb, et KELA vanemad hindavad KH'st tingitud kasusid kõrgemaks ja riske väiksemaks kui seda koolis käivate laste vanemad. Seda eelkõige kasude hindamise osas nii AEV/HEV kui tavalastele, kus vastuste keskväärtused erinevad $> 0,4$ ühiku (*p*-väärtused $< 0,001$). Samas jääb silma väiksem erisus arvamustes riskide kohta erivajadusteta lastele ($p = 0,023$) ja seda pigem kooli lastevanemate väiksemast riskitajust.

Tabel 6. Teemaploki 'KH kasud/riskid' hoiakute võrdlus koolieelses lasteasutuses ja koolis käivate laste vanemate vahel.

	KELA		KOOL		p-väärtus
	M	SD	M	SD	
AEV/HEV kasud	3,73	0,93	3,28	0,94	< 0,001
AEV/HEV riskid	3,27	0,69	3,54	0,73	< 0,001
TAVA kasud	3,76	0,85	3,35	0,89	< 0,001
TAVA riskid	3,36	0,79	3,46	0,82	0,023

Märkused. M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus Mann-Whitney U testi alusel.

Kui aga võrrelda kasude ja riskide tajumist selle alusel, kas lapsevanem kasvatab kodus AEV/HEV või erivajaduseta last (tabel 7), torkab silma erinevus lasteaia ja kooli vanemate hoiakutes. Koolieelsetest lasteasutustest saanud vastuste alusel näevad arenguliste erivajadustega lapsevanemad kaasavas hariduskorralduses kasusid nii AEV ($p = 0,012$) kui erivajaduseta laste ($p = 0,038$), riskide hindamisel ei ole statistiline erinevus märkimisväärne. Seevastu koolis käivate erivajaduseta laste vanemad tajuvad riske märksa kõrgemalt eelkõige oma lastele ($p < 0,001$), samas kui muude küsimuste lõikes arvestatavaid statistilisi erinevusi ei ole.

Tabel 7. Teemaploki 'KH kasud/riskid' hoiakute võrdlus AEV/HEV ja erivajaduseta lapsi kasvatavate vanemate vahel, KELA ja kool eraldi.

	KELA				p-väärtus	KOOL				p-väärtus
	AEV		TAVA			HEV		TAVA		
	M	SD	M	SD		M	SD	M	SD	
AEV/HEV kasud	3,94	0,89	3,68	0,93	0,012	3,38	0,99	3,25	0,93	0,084
AEV/HEV riskid	3,36	0,71	3,24	0,68	0,111	3,60	0,75	3,52	0,72	0,197
TAVA kasud	3,89	0,87	3,72	0,85	0,038	3,39	0,86	3,33	0,90	0,583
TAVA riskid	3,28	0,79	3,38	0,79	0,250	3,15	0,84	3,57	0,79	< 0,001

Märkused. M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus Mann-Whitney U testi alusel.

Võrreldes tulemusi vastaja haridustaseme alusel (tabel 8) ilmneb, et KH'st tingitud kasusid AEV/HEV lastele hindavad mõõdukalt positiivsemana eelkõige madalama haridustasemega (keskharidus ja madalam) vastajad ning seda nii KELA ($p = 0,032$) kui kooli ($p = 0,029$) lõikes. KH kasude osas erivajaduseta lastele lähevad lasteaia ja kooli vastused lahku. Koolis vastaja haridustasemest sõltuv erisus ei ole statistiliselt tähelepanuväärne, küll aga lastaias käivate laste vanematest näevad KH positiivset mõju tavalastele ($p = 0,031$) madalama haridustasemega vastajad. Hinnangud KH'st tingitud riskide kohta nii erivajadustega kui - vajaduseta lastele on ühtlasemad ning haridustasemest sõltuvaid statistilisi erinevusi ei ole.

Tabel 8. Teemaploki 'KH kasud/riskid' hoiakute võrdlus haridustaseme alusel, KELA ja kool eraldi.

	KELA					KOOL				
	Põhi- ja keskh. Kõrgharidus				p-väärtus	Põhi- ja keskh. Kõrgharidus				
	M	SD	M	SD		M	SD	M	SD	p-väärtus
AEV/HEV kasud	3,94	0,80	3,67	0,97	0,032	3,44	0,89	3,22	0,98	0,029
AEV/HEV riskid	3,29	0,69	3,28	0,71	0,869	3,49	0,68	3,57	0,75	0,178
TAVA kasud	3,93	0,76	3,71	0,89	0,031	3,39	0,85	3,32	0,92	0,366
TAVA riskid	3,36	0,80	3,38	0,80	0,782	3,39	0,83	3,49	0,85	0,212

Märkused. M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus *Mann-Whitney U* testi alusel.

Võrreldes tulemusi vastaja asula suuruse alusel, erinevusi hoiakutes ei täheldata (tabel 9).

Vaatamata selge vahe puudumisele, võib märgata teatud tendentsi koolist laekunud vastuste puhul hinnangutes riskidele nii AEV/HEV kui tavalastele, aga see ei ületa statistilise analüüsi kriteeriumi. Üldise pildina erinevusi asula suurusest tingituna ära märkida ei saa. Asula suuruse andmete võrdlemisel teiste taustaandmetega (AEV/HEV vs. tavalapsed, haridustase) on demograafiliste liigenduste alusel valim ühtlane.

Tabel 9. Teemaploki 'KH kasud/riskid' hoiakute võrdlus asula suuruse alusel, lasteaed ja kool eraldi.

	KELA				p-väärtus	KOOL				
	...3000 elanikku		3000 + elanikku			...3000 elanikku		3000 + elanikku		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	p-väärtus	
AEV/HEV kasud	3,70	0,93	3,76	0,93	0,47	3,25	0,90	3,30	0,98	0,401
AEV/HEV riskid	3,25	0,63	3,28	0,73	0,66	3,50	0,72	3,58	0,73	0,113
TAVA kasud	3,77	0,76	3,74	0,91	0,98	3,36	0,85	3,34	0,92	0,848
TAVA riskid	3,38	0,75	3,35	0,82	0,68	3,52	0,79	3,41	0,85	0,119

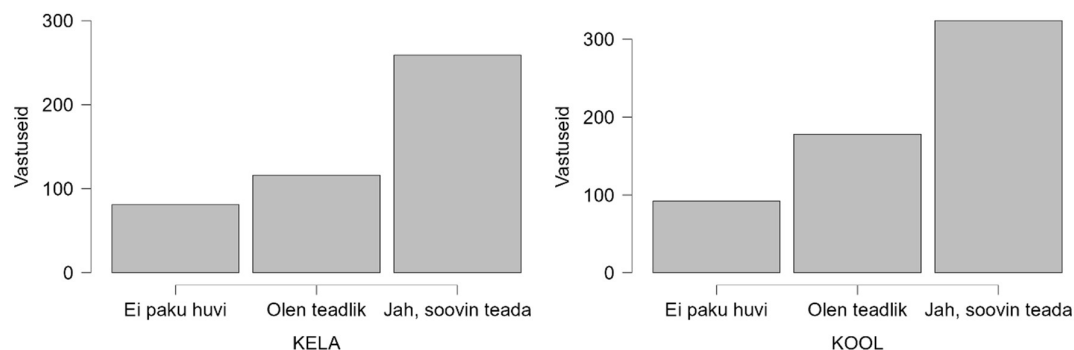
Märkused. M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus *Mann-Whitney U* testi alusel.

Lastevanemate hoiak huvi kohta kaasava hariduse teema vastu

Laekunud vastuste ülevaade küsimusele: „Sooviksin rohkem teada, milline on kaasava hariduse mõju nii erivajadustega kui erivajadusteta õppijatele teadusuuringute põhjal.“. Ilmestamiseks lastevanemate üldist hinnangut oma teadmiste ja huvi osas kaasavasse hariduskontseptsiooni, on andmed vastusevariantidele 'ei paku huvi', 'olen teadlik' ja 'soovin teada' esitatud nii tulpdigrammina joonisel 1. kui tabeli kuju (vt tabel 10). Tulemused lasteaias ja koolis käivate vanemate vastuste osas on sarnased – teema vastu huvi ei tunne alla viiendiku, KH küsimustes end teadlikuks pidavaid vanemaid on üle veerandi ning rohkem kui pooled soovivad sellest enam teada saada.

Tabel 10. Vastuste jaotumine küsimusele 'KH huvi', KELA ja kool eraldi.

	KELA		KOOL	
	Vastuseid	Osakaal	Vastuseid	Osakaal
Ei paku huvi	81	17,8 %	92	15,5 %
Olen teadlik	116	25,4 %	178	30,0 %
Jah, soovin teada	259	56,8 %	324	54,5 %
Kokku:	456		594	

Joonis 1. Tabelis 10. esitatud andmed küsimuse 'KH huvi' kohta tulpdiaagrammidena.

Vaadates vastajate hinnanguid küsimusele liigenduste lõikes, siis lapse käimisel lasteaias või koolis ja perekonna eluasula suurusel huvi määr KH'sse ei muutu. Küll aga on märgatavalt suurem huvi teema vastu erivajadustega lapsi kasvatavatel ja kõrgharidusega vanematel.

Tabel 11. KH huvi vastuste keskmiste võrdlus huvi osas KH'sse demograafiliste liigenduste alusel.

	N	M	SD	N	M	SD	p-väärtus
	KELA			KOOL			
KELA vs. KOOL	456	2,39	0,77	594	2,39	0,74	0,787
	AEV/HEV			TAVA			
AEV/HEV vs. TAVA	241	2,61	0,62	809	2,33	0,78	< 0,001
	Põhi- ja keskharidus			Keskeri ja kõrgem haridus			
Haridustase	191	2,34	0,77	691	2,48	0,71	0,023
	Asula < 3000 elanikku			Asula > 3000 elaniku			
Asula suurus	466	2,37	0,74	584	2,40	0,77	0,285

Märkused. N = vastuste arv, M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus Mann-Whitney U testi alusel.

Lastevanemate hoiakud kaasava hariduse visiooni ja rakendamise osas

Järgnevalt on esitatud tulemused uurimuse kolmanda küsimuste ploki kohta, kus uuriti lastevanematelt nende hoiakuid KH visiooni ja selle rakendamiseks mõeldud praktikate ning tugimeetmete kohta. Varasemalt kasutatud liigendust antud teema juures ei ole ning gruppidest on võrreldud vaid KELA ja kooli vaheliste vastuste erinevusi. Küll aga on uuritud seoseid hoiakute alateemade – visioon, praktikad, tugi – omavahelises võrdluses. Selgub, et

alateemade lõikes ei lange hinnangud kokku. Kõige positiivsem on lastevanemate hoiak KH visiooniga seotud küsimustele ($M = 4,89$) ja vaatamata suhteliselt positiivsele hoiakule ka selle rakendamiseks mõeldud praktikate osas ($M = 4,69$), on alateemade vaheline statistiline erinevus oluline ($p < 0,001$). Veelgi suurem on aga lahknevus võrdluspaaride visioon – tugimeetmed ja praktikad – tugimeetmed vahel, kus vastuste keskmised erinevad omavahel 1,5 ja enama (võrdlus visioon-tugimeetmed) punktivali võrra. Andmed on toodud tabelites 12 ja 13. Ilmestamiseks erinevust eelmainitud andmete vahel, on paariliste valimite t-testi tulemused toodud ka graafiliselt joonisel 2.

Tabel 12. KH visiooni, praktikate ja tugimeetmete vastuste kirjeldavad andmed.

	N	M	SD	SE
VISIOON	1021	4,89	1,60	0,050
PRAKTIKAD	1024	4,69	1,78	0,056
TUGI	904	3,22	1,38	0,046

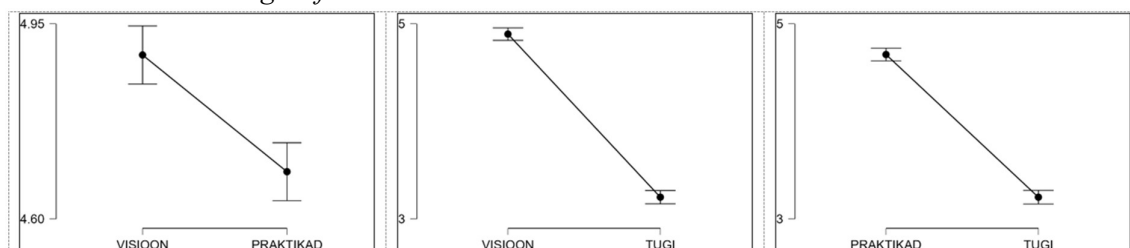
Märkused. N = vastuste arv, M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, SE = standardviga

Tabel 13. KH visiooni, praktikate ja tugimeetmete paariliste valimite T-testi võrdlevad tulemused tabeli kujul.

	W	z	p
VISIOON - PRAKTIKAD	195 706,0	5,935	< 0,001
VISIOON - TUGI	332 670,5	22,485	< 0,001
PRAKTIKAD - TUGI	309 901,5	20,969	< 0,001

Märkus. Wilcoxon'i astakmärgi test.

Joonis 2. KH visiooni, praktikate ja tugimeetmete paariliste valimite T-testi keskmiste võrdlevad tulemused graafiliselt.

Nagu ka hoiakutes KH kasude ja riskide osas, on koolieelses lasteasutuses käivate laste vanemate üldine meelestatus visiooni ja praktikate osas positiivsem võrreldes koolis käivate laste vanematega. Sellest erinev aga on olukord veendumustega tugimeetmete piisavuse ja kättesaadavuse osas, kus hinnangud KELA ja kooli lastevanemate puhul on sarnased ning on sisuliselt sarnased. Võrdlevate tulemuste kokkuvõtte on toodud tabelis 14.

Tabel 14. KH visiooni, praktikate ja tugimeetmete vastuste keskmiste võrdlus, KELA ja kool eraldi.

	KELA			KOOL			p
	N	M	SD	N	M	SD	
VISIOON	443	5,17	1,48	578	4,69	1,65	< 0,001
PRAKTIKAD	444	4,92	1,68	580	4,50	1,83	< 0,001
TUGI	359	3,26	1,36	545	3,20	1,39	0,442

Märkused. N = vastuste arv, M = aritm. keskmine, SD = standardhälve, p-väärtus *Mann-Whitney U* testi alusel.

Arutelu

Analüüsitud andmete ja käesoleva uurimuse kontekstis saab väita, et lastevanemate üldine hoiak kaasavasse haridusse on positiivne ning teema vastu tuntakse ka huvi, mis kinnitab üldist trendi teiste sarnaste uurimuste puhul (Gliga & Popa, 2010; Lohmann *et al.*, 2019; Tafa & Manolitsis, 2003) väljaspool Eestit. Samuti leiab kinnitust tõik, et erivajadustega lastevanemate hoiakud KH suhtes on soosivamad võrreldes erivajadusteta lapsi kasvatavate vanemate omast nagu on leidnud ka Bragieli (2016). Uurimisküsimustega seotud tahkude lähemal vaatlemisel, kooruvad välja aga erinevused ja analüüsimisel kasutatav liigendus, KELA / kool ning omakorda selle alamliigendused vastanute haridustaseme, elukoha (asula suuruse piir 3000 elanikku) ja AEV/HEV või erivajadusteta last kasvatavate vanemate lõikes, toovad nähtavale erisused. Kui Kreeka uurijad (Kalyva *et al.*, 2007) ei tuvastanud vanemate hoiakutes erinevust koolieelse lasteasutuse ja kooli vahel, siis Eesti kontekstis on vahe märgatav. Lasteaias käivate laste vanemad hindavad kaasava hariduse kasusid nii AEV kui tavalastele oluliselt positiivsemaks ning riske väiksemateks võrreldes koolis käivate laste vanematega. Üks võimalikke seletusi muutusele haridusastme vahetumisel on, et kool õpikeskkonnana võrreldes KELA'ga on Eestis orienteeritud õpitulemustele ning suurendab seega erivajadusteta lastevanemate muret olukorras, kus HEV lapsi õpetatakse nende lastega ühes klassis. Näiteks Kreekas läbi viidud uuringus (Bopota *et al.*, 2020) ei ilmnenud lastevanemate hoiakutes kaasava hariduse suhtes erinevust olenevalt sellest, kas lapsel oli erivajadus või mitte.

Esimese küsimuste ploki instrumendi aluseks olevas artiklis Saksa lastehoius käivate laste vanemate hoiakutes KH kasude ning riskide suhtes (Lohmann *et al.*, 2019) leiti, et vastanute erinevatest sotsiodemograafilistest parameetritest (vanus, sugu, lapse erivajadus, haridus, vanema migratsiooniline taust) oli erinevus riskide hindamisel oma lapsele kõrgemaks märgatav eelkõige erivajadusega laste vanemate puhul, mis aga ei ole leidnud kinnitust käesolevas uurimuses – kaasavast haridusest tingitud riske lasteaias hindavad vanemad võrdselt, vaid koolis käivate erivajadusteta laste vanemad hindava riske

kõrgemateks oma lastele. Kui Saksa uurijad leidsid haridustaseme olevat positiivses korrelatsioonis hoiakutega riskide ja kasude hindamisel, siis Eesti lastevanemate puhul on täheldatav erisus. Kesk- ja madalama haridusega KELA lastevanemate hoiak KH tingitud kasude osas nii AEV kui erivajadusteta laste suhtes on kõrgem. Koolilaste puhul aga hindavad kõrgharidusega vanemad kaasavast haridusest tingitud riske erivajadusteta lastele oluliselt kõrgemaks. See võib taas kinnitada eelpool nenditud asjaolu, et kool erinevalt lasteaiast, õpitulemustele orienteeritud ja konkurentsi soodustava keskkonnana, mõjutab erivajadusteta vanemate hoiakut HEV laste õpetamiseks ühises klassiruumis. Teisalt võib see anda märku ka madalama haridustasemega lastevanemate positiivsemast hoiakust hariduskorralduslike muutuste suhtes tervikuna, ja kõrgema haridusega inimeste konservatiivsusest riiklike haridusiniitsiatiivide suhtes ning seda teemadel, mis puudutavad laste tulevikuperspektiive. Kokkuvõtvalt saab esimese küsimuste ploki kohta öelda, et KH kasude ja riskide hindamisel lastevanemate hoiakutes on märgatavad erinevused riigiti ning ajaloolisel ja kultuurilisel kontekstil on selles oma roll. Kaasava hariduspoliitika ellu viimisel on soovitatud igal riigil lähtuda oma ajaloolises-kultuurilisest taustast (Haug, 2017). Uurimistulemuste erinevuste põhjal võib eeldada, et Eestil on siin oma tee ja lastevanemate hoiakutes peegelduvaid eripärasid tuleks KH rakendamisel arvestada.

Teisele uurimisküsimusele laekunud hoiakud huvi suhtes kaasavast haridusest rohkem teada saada, olid KELA ja kooli lastevanemate vastused suhtarvudes sarnased. Soov teemat teaduspõhiste materjalide põhjal selgemalt mõista oli üle pooltel vastanutest. Kui ühelt poolt võivad tulemused viidata lastevanemate vähesele teadlikkusele – teemas asjatundvaks peab ennast vähem kui kolmandik vastanutest (Paljasma, 2021), siis vastukaaluna KH'st teada soovijate suur osakaal (> 50%) tähendab huvi teema vastu. Õpetajate jaoks, kes võiksid olla kaasava hariduse sõnumivijad ja on kurnud vanemate vähese informeerituse üle (Nelis *et al.*, 2023), annab vastaspoole valmidus teemat teadvustada võimaluse kaasavat hariduskorraldust aktiivselt kommunikeerida. Kuna suuremal määral on huvitatud erivajadustega laste vanemad, siis lisaks õpetajatele saavad teadmiste jagamise panustada ka tugipersonal. KH eesmärgile orienteeritud suhtlemine vanematega peaks kooli poolt olema proaktiivne ja teema positiivset ning teaduspõhist tutvustamist soosiv, sest kaasamine ning kahekõne on vanemate meelest olulisem lihtsast informeeritusest (Palts, 2019).

Kui ühelt poolt on ootuspärane AEV/HEV lapsi kasvatavate vanemate positiivne hoiak (Schmidt *et al.*, 2020) kaasavasse hariduskorraldusse, siis teisalt tunnevad nende küsimuste vastu vähem huvi madalama haridustasemega lapsevanemad. Tulemus võib olla

seletatav asjaoluga, et kuigi selle demograafilise rühma usaldus kaasava hariduskorralduse vastu (vt tabel 8) on suurem võrreldes kõrgharidusega vastanutega, on autori arvates võimalikuks lahknevuse põhjuseks haridustasemest tingitud väiksem huvi ühiskonnas toimuva vastu, mille osaks on ka riiklik hariduspoliitika. Fenomeni selgitamiseks tuleks seda täiendavalt uurida. Vastaja elukoha / asula suuruse alusel statistilist erinevust välja ei tule. Põhjuseks võib olla valimi ühtlus, andmetest ei tulene elukohaga seotult märkimisväärseid erinevusi AEV/HEV lastevanemate proportsioonides ega vastanute haridustasemes. Küll aga oleks olnud eelduseks, et asula suurus korreleerub haridusasutuse (lasteaia ja kooli) suurusega ning selles peegelduv hoiakute erinevus. Varasem uurimus KH mõtestamisest ja tõlgendamisest õpetajate ning lastevanemate poolt väiksemas Eesti koolis on mõned aastad tagasi läbi viidud (Leigri, 2018). Hoiakud kaasavasse haridusse kooli suuruse alusel võiks olla uurimissuund, millega tegeleda ja seda eelkõige päevapoliitilises kontekstis, mil rida väikekoole, kus kaasava hariduskorraldus oleks igati tähenduslik, on kas suletud või sulgemisel (Õpetajate järelkasvu tulevik. Trendid ja stsenaariumid aastani 2040, 2023).

Kolmandas uurimisküsimuste plokis võrreldi lastevanemate kaasava hariduse visiooni ning hoiakuid selle ellu viimiseks vajaminevate rakendusmeetmete perspektiivist. Instrument teabe kogumiseks oli kohandatud koolijuhtide samade väljundite uurimiseks (Pedaste *et al.*, 2021), mis annab aluse hoiakute võrdlemiseks erinevatel KH tasanditel – perekonna ja institutsionaalsel. Nagu hoiakutest KH kasude ja riskide suhtes, nii ka visioonis ning praktikates kaasava hariduse rakendamisel on lapsevanemad positiivselt meelestatud, aga kordub muster KELA ja kooli võrdluses. Lasteaialaste vanemate toetus on märkimisväärselt kõrgem võrreldes koolilaste vanematega. Milles aga on üksmeel nii lastevanematel, sõltumata lapse haridusastmest, kui koolide direktoritel, on silmatorkavalt negatiivsem hoiak KH tugimeetmete suhtes. See on oluline koht mõtlemiseks kaasava hariduskorralduse ellu viimisel Eestis ja vajab täiendavat uurimist, et mõista leitud hoiakute põhjuseid ja tegutseda moel, et vähendada usaldamatust erivajadustega laste tugimeetmete pakkumise vastu.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et lastevanemate üldine meelestatus kaasava hariduskorralduse suhtes on positiivne, aga hoiakutes toimub märgatav nihe lapse siirdumisel lasteaia kooli ja seda nii võimalike riskide suhtes lastele kui ka KH üldise visiooni ning praktikate küsimustes. Selle põhjused nõuavad täiendavat uurimist. Positiivse poole pealt lastevanemate hoiakutes saab veel välja tuua huvi kaasavast haridusest rohkem teada saada, mis tuleks kindlasti ära kasutada KH selgitamisel vanematele. Kui varasemas laiapõhjalises kaasava hariduse uurimises (Räis *et al.*, 2016) anti soovitusena eesmärgi täitmiseks

suurendada meediakajastust, siis käesoleva töö autor on veendunud vajaduses teadmise laiendamiseks vahetus kommunikatsioonis kooli / õpetajate ja lastevanemate vahel. Negatiivse aspektina hoiakutes saab välja tuua oluliselt madalama usalduse tugimeetmete rakendamisel. Kuna viimane haakub ka koolidirektorite hoiakuga varasemast uurimusest (Pedaste *et al.*, 2021), siis see võib viidata süsteemsele vajakajäämisele kaasava hariduskorralduse rakendamisel, mis kajastub mitme osapoole arvamustes.

Käesoleva uurimistöö puuduseks võib pidada vabatahtlikku valimit – küsimustikele vastanute arv on küll piisav järelduste tegemiseks, aga ei pruugi peegeldada populatsiooni hoiakuid tervikuna. Samas tuleb tõdeda, et võrreldes eelmise suurema uurimusega, milles tunti huvi ka lastevanemate hoiakute vastu (N = 18) (Räis *et al.*, 2016), on tegemist sammuga edasi.

Tänuõnad

Käesoleva töö valmimisel on suur roll juhusel, ehk elul endal, ning olen tänulik keerdkäikudele ja sündmustele, mis ühe või teise valikuni viivad. Jõudsin magistritöö kirjutamiseni 9-aastase viivitusega ja võib-olla olekski see jäänud sündimata kui ...¹. Minu suur tänu kuulub töö juhendajale Gerli Silmale, kes oli nõus viimasel hetkel mind oma lõputöö kirjutamise sooviga 'rongile võtma' ja on selle reisi kestel olnud rahulik, mõistev ning pehmelt suunav-abistav. Suur osa mõttekäikudest ja arusaamadest kaasava hariduse olemusest, selle sügavamast tähendusest inimeksolule ning mõistmisest, on sündinud töö valmimise käigus toimunud ühiste mõttevahetuste tulemusena. *Last, but not least*. Täna oma perekonda vaikiva toe ja kannatamise eest 'vanamehe' ei kuskilt tekkinud huvist õpetajahariduse vastu. Magistritöö kirjutamine oli koera sabaks sel päris pikaks veninud teekonnal ning loodan, et kõigil on olnud kasu sellest ohvrilt 'haridusteaduste altarile' ja tajunud positiivset mõju autori transformatsioonil teel õpetajaametini.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et käesolev lõputöö on koostatud Tartu Ülikooli Haridusteaduste instituudi nõudeid järgides ning vastab hea tava tingimustele lõputööde koostamisel. Teiste autorite ning töö valmimises osalenute andmed on korrektselt esitatud ja viidatud.

Andres Siiman

/allkirjastatud digitaalselt/

¹ *Cherchez la femme*

Kasutatud kirjandus

- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16. <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>
- Alushariduse ja lapsehoiu seaduse eelnõu, 8-1/23/5602-44 23-1630/10 (2024). <https://eelvoud.valitsus.ee/main#gbGa7eKZ>
- Balboni, G., & Pedrabissi, L. (2000). Attitudes of Italian Teachers and Parents Toward School Inclusion of Students with Mental Retardation: The Role of Experience. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 35(2), 148–159.
- Bopota, O., Loukovitis, A., Barkoukis, V., & Tsorbatzoudis, H. (2020). Differences in attitudes towards inclusion between parents of children with and without disabilities. *European Review of Applied Psychology*, 70(4), 100556. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2020.100556>
- Bragiel, J. (2016). Parents' Perceptions of Integrated Education in Poland. *International Journal of Special Education*, 31(2), 19.
- Buli-Holmberg, J., Sigstad, H. M. H., Morken, I., & Hjörne, E. (2023). From the idea of inclusion into practice in the Nordic countries: A qualitative literature review. *European Journal of Special Needs Education*, 38(1), 79–94. <https://doi.org/10.1080/08856257.2022.2031095>
- CHARTER of LUXEMBOURG. (1996). European Agency for Special Needs and Inclusive Education. <https://www.european-agency.org/sites/default/files/CHARTER-of-LUXEMBOURG-November-1996.pdf>
- De Boer, A., Pijl, S. J., & Minnaert, A. (2010). Attitudes of parents towards inclusive education: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 25(2), 165–181. <https://doi.org/10.1080/08856251003658694>
- Eesti Statistikaamet. (2024). (Üldhariduse alusandmed). Eesti Statistikaamet. <https://andmed.stat.ee/et/>
- Gliga, F., & Popa, M. (2010). In Romania, parents of children with and without disabilities are in favor of inclusive education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4468–4474. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.713>
- Haridus- ja Teadusministeeriumi põhimäärus, RT I, 28.06.2023, 19 § 12 (13) (2021). <https://www.riigiteataja.ee/akt/128062023019>
- Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: Ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 206–217. <https://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>
- Isaksson, J., Lindqvist, R., & Bergström, E. (2010). Struggling for recognition and inclusion—parents' and pupils' experiences of special support measures in school. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 5(1), 4646. <https://doi.org/10.3402/qhw.v5i1.4646>
- Kaasava hariduse põhimõtete rakendamine üldhariduskoolides perioodil 2014–2020, RT I, 18.04.2018, 1 (2018). <https://www.riigiteataja.ee/akt/102032022005>
- Kaasava hariduskorralduse tõhusus üldhariduses 2023. (2023). [Metoodika raport]. Tartu Ülikool, Haridusteaduste instituut.

- Kaasavast haridusest (Definiitsioon)*. (s.a.). <https://sisu.ut.ee/kaasavharidus/kaasavast-haridusest-0/>
- Kalinnikova Magnusson, L. (2016). “ONE STEP AHEAD AND TWO STEPS BACK”: MEETING SPECIAL EDUCATION AND INCLUSIVE CHALLENGES IN THE CONTEXT OF POVERTY (CASE STUDY IN THE CONTEXT OF REPUBLIC OF MOLDOVA). *Journal of Research in Special Educational Needs*, 16(S1), 786–788. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12179>
- Kalyva, E., Georgiadi, M., & Tsakiris, V. (2007). Attitudes of Greek parents of primary school children without special educational needs to inclusion. *European Journal of Special Needs Education*, 22(3), 295–305. <https://doi.org/10.1080/08856250701430869>
- Kovačević, J., & Maćešić-Petrović, D. (2012). Inclusive education – Empirical experience from Serbia. *International Journal of Educational Development*, 32(3), 463–470. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2011.11.008>
- Krtkova, R., Krtek, A., Pesoutova, M., Meier, Z., Tavel, P., Malinakova, K., & Trnka, R. (2023). What influences do parents perceive as supportive of school well-being and the inclusion of children with ADHD?: A qualitative study. *European Journal of Special Needs Education*, 38(2), 218–232. <https://doi.org/10.1080/08856257.2022.2050972>
- Leigri, A. (2018). *Lastevanemate ja õpetajate arvamused kaasava hariduse põhimõtete rakendumisest Eesti väikekooli näitel* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/61588>
- Lempinen, S., & Niemi, A.-M. (2018). Special support and neighbourhood school allocation in Finland: A study on parental school choice. *European Journal of Special Needs Education*, 33(1), 102–117. <https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1300167>
- LimeSurvey Development Team. (2023). *LimeSurvey: An Open Source survey tool* [Software]. Limesurvey GmbH. <http://www.limesurvey.org>
- Lohmann, A., Wulfekühler, H., Wiedebusch, S., & Hensen, G. (2019). Parents’ attitudes towards inclusive education in day care facilities. *International Journal of Inclusive Education*, 23(12), 1232–1247. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1444106>
- Ma, T., Tellegen, C. L., & Sanders, M. R. (2024). The role of parenting self-efficacy on teacher-child relationships and parent-teacher communication: Evidence from an Australian national longitudinal study. *Journal of School Psychology*, 103, 101296. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2024.101296>
- Meijer, C. J. W., & Watkins, A. (2019). Financing special needs and inclusive education – from Salamanca to the present. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7–8), 705–721. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1623330>
- Moesby-Jensen, C. K., & Bonfils, I. S. (2023). Community of Practice at a Specially Planned Youth Education School in Denmark. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 25(1), 404–417. <https://doi.org/10.16993/sjdr.956>
- Mortier, K., Hunt, P., Leroy, M., Van De Putte, I., & Van Hove, G. (2010). Communities of practice in inclusive education. *Educational Studies*, 36(3), 345–355. <https://doi.org/10.1080/03055690903424816>

- Naraian, S. (2011). Seeking transparency: The production of an inclusive classroom community. *International Journal of Inclusive Education*, 15(9), 955–973. <https://doi.org/10.1080/13603110903477397>
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: Süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 8(2), 138–163. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>
- Nelis, P., Pedaste, M., & Šuman, C. (2023). Kaasava hariduse rakendamine Eesti lasteaedades kaasava hariduse teoreetilise mudeli põhjal: Juhtumiuuring. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 11(1), 48–74. <https://doi.org/10.12697/eha.2023.11.1.03>
- Nilholm, C. (2021). Research about inclusive education in 2020 – How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*, 36(3), 358–370. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1754547>
- Nunnally, J., & Bernstein, I. (1994). *Psychometric Theory* (3rd tr). McGraw Hill.
- Paljasma, R. (2021). *Lastevanemate arusaamad kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamiseks vajalikest teguritest Tartu linna ja Tartu maakonna lasteaedade näitel*. [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/1be2d0df-7460-4b29-a45c-34910478fbfd/content>
- Palts, K. (2019). *Lastevanemate ja õpetajate vaheline kommunikatsioon. Eesti esimese kooliastme näitel*. [Tartu Ülikool]. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/bcd2fbc4-1dbb-4709-9a4f-8c3f88f98b46/content>
- Pedaste, M., Leijen, Ä., Kivirand, T., Nelis, P., & Malva, L. (2021). School leaders' vision is the strongest predictor of their attitudes towards inclusive education practice. *International Journal of Inclusive Education*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1994661>
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, RT I, 11.03.2023, 9 §§ 6, 1) (2010). <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023009>
- Rafferty, Y., Boettcher, C., & Griffin, K. W. (2001). Benefits and Risks of Reverse Inclusion for Preschoolers With and Without Disabilities: Parents' Perspectives. *Journal of Early Intervention*, 24(4), 266–286. <https://doi.org/10.1177/105381510102400403>
- Ramberg, J., & Watkins, A. (2020). Exploring inclusive education across Europe: Some insights from the European Agency Statistics on Inclusive Education. *FIRE: Forum for International Research in Education*, 6(1). <https://doi.org/10.32865/fire202061172>
- Räis, M. L., Kallaste, E., & Sandre, S.-L. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus* [Uuringu lõppraport]. Eesti Rakendusuringute Keskus CENTAR. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/55400/Pohiraport_final_korr.pdf?sequence=17&isAllowed=y
- Räis, M. L., & Sömer, M. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus* [Temaatiline raport: kaasamise tähenduslikkus]. Eesti Rakendusuringute Keskus CENTAR. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/ad003efb-9a8e-4718-8675-aa80690b27fb/content>

- Sarapuu, M., & Viidu, L. (2022). *Kaasav haridus tavakooli liitklassides* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/83512>
- Schmidt, M., Krivec, K., & Bastič, M. (2020). Attitudes of Slovenian parents towards pre-school inclusion. *European Journal of Special Needs Education*, 35(5), 696–710. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1748430>
- Smyth, F., Shevlin, M., Buchner, T., Biewer, G., Flynn, P., Latimier, C., Šiška, J., Toboso-Martín, M., Rodríguez Díaz, S., & Ferreira, M. A. V. (2014). Inclusive education in progress: Policy evolution in four European countries. *European Journal of Special Needs Education*, 29(4), 433–445. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.922797>
- Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions. *International Journal of Inclusive Education*, 23(3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1430180>
- Štech, S., & Smetáčková, I. (2023). Teacher and parental views on inclusive education policy lending in the Czech Republic. *European Journal of Education*, 58(2), 233–244. <https://doi.org/10.1111/ejed.12557>
- Tafa, E., & Manolitsis, G. (2003). Attitudes of Greek parents of typically developing kindergarten children towards inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 18(2), 155–171. <https://doi.org/10.1080/0885625032000078952>
- Tammemäe, T., Lilleoja, L., & Nelis, P. (2023). Participants' evaluations of the meaningful implementation of Inclusive Education in preschool for team training. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 11(1), 75–102. <https://doi.org/10.12697/eha.2023.11.1.04>
- Tiit, E.-M. (2021). Impact of voluntary sampling on estimates. *Papers on Anthropology*, 30(2), 9–13. <https://doi.org/10.12697/poa.2021.30.2.01>
- UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>
- Vint, K., & Šuman, C. (2018). *Kaasav ja kvaliteetne haridus lasteaiarühmas: Eripedagoogiline tugi õpetajatele* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/73338>
- Õpetajate järelkasvu tulevik. *Trendid ja stsenaariumid aastani 2040*. (2023). [Raport]. Arenguseire Keskus. https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/11/2023_o%CC%83petajate-ja%CC%88relkasvu-tulevik_raport.pdf

Lisad**Lisa 1 Uurimuses kasutatud küsimustike struktuur ja kirjeldus**

Käesolevas magistritöös kasutatud uurimisinstrument / küsimustik on koostatud projekti “Kaasava hariduskorralduse tõhusus üldhariduses 2023” (2023) rööruhna poolt. Järgnevalt on ära toodud vaid need küsimustiku osad ja küsimused, mida kasutati käesoleva magistritöö andmete analüüsimisel. Küsimustike struktuur on alljärgnevalt toodud tabelite kujul eraldi KELA ja kooli lõikes. Erinevused küsimustikes olid vaid taustaandmetes ning uurimisteamiga seotud küsimuste sõnastuse erinevuses, lähtuvalt kas laps käis lasteaiarühmas või koolis klassis.

Tabeli osad on markeeritud jägmiselt:

Küsimuste plokkide pealkirjad on tähistatud halli taustaga	
Taustaandmed	Taustaandmete lahtrid on toonimata
AEV/HEV kasud / TAVA kasud	Küsimused lastevanemate hoiakute kohta KH kasudest lastele. Vastuste kogumiseks kasutatud 5-astmelist Likert'i skaalat.
AEV/HEV riskid / TAVA riskid	Küsimused lastevanemate hoiakute kohta KH riskidest lastele. Vastuste kogumiseks kasutatud 5-astmelist Likert'i skaalat.
KH huvi	Küsimused lastevanemate huvi kohta KH'st rohkem teada saamiseks. Vastuste kogumiseks kasutati 3-astmelist Likert'i skaalat.
KH visioon / praktikad / tugi	Küsimused lastevanemate hoiakute kohta KH visiooni, rakendatavate praktikate ja tugimeetmete kohta. Vastuste kogumiseks kasutati 7-astmelist Likert'i skaalat, 8-s vastus oli variant „Ei tea / Ei oska öelda“, mida aritmeetiliste keskmiste arvutamisel ei kasutatud.
	Helepunase taustaga on märgitud selle küsimusteploki küsimused, mida ei kasutatud andmete analüüsimisel. Käesolevas uurimuses kasutati vaid neid küsimusi, mis olid kasutusel ka koolidirektorite hoiakute puhul (Pedaste et al., 2021).

1.1. Küsimustik KELA lastevanemate hoiakute uurimiseks

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS TÜÜP	KOOD	
TAUSTAANDMED				
TA1001	Palun märkige oma lapse vanus täisaastates.	NUM	1-8	
TA2001	Minu laps käib	NUM	1-4	1 tavalasteaias tavarühmas 2 tavalasteaias sobitusrühmas (väiksema laste arvuga rühm, kus õpivad ka erivajadusega lapsed) 3 tavalasteaias erirühmas (kehapuudega laste rühm, tasandusrühm, arendusrühm, meelepuudega laste rühm, liitpuudega laste rühm, pervasiivsete arenguhäiretega laste rühm) 4 lasteaias erivajadusega lastele
TA3001	Tegemist on	NUM	1-2	1 munitsipaallasteaiaga 2 eralasteaiaga
TA3002	Mitu rühma on selles lasteaias (ligikaudu)?	TEKST		vaba vastus
TA4001	Lasteaed asub	NUM	1-15	1 Harju maakonnas 2 Hiiu maakonnas 3 Ida-Viru maakonnas 4 Jõgeva maakonnas 5 Järva maakonnas 6 Lääne maakonnas 7 Lääne-Viru maakonnas 8 Põlva maakonnas 9 Pärnu maakonnas 10 Rapla maakonnas 11 Saare maakonnas 12 Tartu maakonnas 13 Valga maakonnas 14 Viljandi maakonnas 15 Võru maakonnas

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE TÜÜP	SKAALA	VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS KOOD
TA5001	Lasteaia asukoht on	NUM	1-6	1 Alev, küla 2 Väikelinn (kuni 3000 inimest) 3 Väikelinn (3001 kuni 15 000 inimest) 4 Linn (15 001 kuni 100 000 inimest v.a. Tartu) 5 Tartu 6 Tallinn
TA6001	Kas teie lapse rühmas käib lapsi, kes on teistest erineva võimekuse, kultuuritausta, emakeelega vm	NUM	1-3	1 Jah 2 Ei 3 Ei oska öelda
TA7001	Minu lapsel	NUM	1-9	1 ei ole hetkel teadaolevalt erivajadust 2 on kehapuue 3 on vaimne alaareng 4 meelepuue (nägemis- või kuulmispuue) 5 liitpuue 6 pervasiivne arenguhäire (autismispektrihäire) 7 kõneraskus 8 käitumisraskus 9 Muu
TA7002	Minu lapsel [Muu]	TEKST		vaba vastus N/A valid skip/no response
TA7003	Soovi korral põhjendage või täpsustage oma vastust	TEKST		vaba vastus N/A valid skip/no response

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS TÜÜP KOOD			
KUSIMUSED ARVAMUSTE JA HOIAKUTE KOHTA SEoses KAASAVA HARIDUSEGA					
AEV kasud	ARVA1001	Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega erivajadusega laste kaasamise kohta tavarühma? [Kaasamine soodustab erivajadusega laste aktsepteerimist ühiskonnas laiemalt]	NUM	1-5	1 Ei ole üldse nõus 2 Pigem ei ole nõus 3 Osaliselt nõustun, osaliselt mitte 4 Pigem nõus 5 Täiesti nõus
	ARVA1002	[Kaasamine innustab erivajadusega lapsi rohkem pingutama]	NUM	1-5	
	ARVA1003	[Kaasamine aitab erivajadusega lastel saavutada suurema iseseisvuse ja eneseteeninduse oskused]	NUM	1-5	
	ARVA1004	[Kaasamine soodustab erivajadusega laste kõrgemat enesehinnangut]	NUM	1-5	
	ARVA1005	[Kaasamine annab erivajadusega lastele rohkem võimalusi erinevates tegevustes kaasa lüüa]	NUM	1-5	
	ARVA1006	[Kaasamine valmistab erivajadusega lapsi ette ühiskonnas edukamalt hakkama saamiseks]	NUM	1-5	
AEV riskid	ARVA1007	[Erivajadusega lapsed ei saa suure tõenäosusega tavarühmas piisavalt spetsiifilist abi või individuaalset lähenemist õpetajalt]	NUM	1-5	
	ARVA1008	[Erivajadusega lapsi tõrjutakse kaaslaste poolt suurema tõenäosusega kui teisi lapsi]	NUM	1-5	
	ARVA1009	[Kaasamisel on tõenäoliselt negatiivne mõju erivajadusega laste emotsionaalsele arengule]	NUM	1-5	
	ARVA1010	[Erivajadusega lapsi tõrjutakse või jäetakse õpetajate poolt suurema tõenäosusega kõrvale]	NUM	1-5	
	ARVA1011	[Tavarühmas saavad erivajadusega lapsed väiksema tõenäosusega vajalikke teenuseid, nt füsioteraapia või kõneteraapia]	NUM	1-5	
	ARVA1012	[Õpetajatel ei pruugi olla piisavalt teadmisi ja oskusi, et erivajadusega laste vajadustele vastata]	NUM	1-5	

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE TÜÜP	SKAALA VÄÄRTUS - VÄÄRTUS KOOD	
TAVA kasud	ARVA1013 [Erivajadusega laste kaasamine aitab teistel lastel saada teadlikumaks iseenda tugevustest/nõrkustest]	NUM	1-5	
	ARVA1014 [Erivajadusega laste kaasamine aitab teistel lastel arendada tundlikkust teiste suhtes]	NUM	1-5	
	ARVA1015 [Erivajadusega laste kaasamine aitab teistel lastel aktsepteerida inimestevahelisi erinevusi]	NUM	1-5	
	ARVA1016 [Erivajadusega laste kaasamine tuleb teistele lastele kasuks mitmel moel]	NUM	1-5	
TAVA riskid	ARVA1017 [Erivajadusega laste kaasamise korral ei saa teised lapsed õpetajalt piisavalt tähelepanu]	NUM	1-5	
	ARVA1018 [Erivajadusega lapsed rühmas võivad aeglustada teiste õppimise tempot]	NUM	1-5	
	ARVA1019 [Erivajadusega laste kaasamise korral ei saa teised lapsed õiglast osa materjalidest ja ressurssidest]	NUM	1-5	
	ARVA1020 [Teisi lapsi võib hirmutada erivajadusega lapse ebatavaline käitumine]	NUM	1-5	
	ARVA1021 [Erivajadusega lapsed võivad teisi lapsi vigastada]	NUM	1-5	
	ARVA1022 [Erivajadusega lapsel võib olla käitumisprobleeme]	NUM	1-5	
	ARVA1023 [Teised lapsed võivad erivajadusega lapselt õppida ebasoovitavat käitumist]	NUM	1-5	
	ARVA1024 [Kaasavas rühmas on keeruline korda hoida]	NUM	1-5	
KÜSIMUS HUVI KOHTA KAASAVAST HARIDUSEST ROHKEM TEADA SAAMISEKS				
ARVA2001	Sooviksin rohkem teada, milline on kaasava hariduse mõju nii erivajadusega kui erivajaduseta lastele teadusuuringute põhjal.	NUM	1-3	1 Ei, see ei paku mulle huvi 2 Ei, ma olen sellel teemal juba teadlik 3 Jah, sooviksin rohkem teada
ARVA2002	Soovi korral palun täiendage oma vastust.	TEKST		

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS TÜÜP KOOD				
KUSIMUSED HOIAKUTE KOHTA KAASAVA HARIDUSE VISIOONI, PRAKTIKATESSE JA TUGIMEETMETESSE						
VISIOON						
VISIOON	ARVA3001	Palun hinnake, kuivõrd olete nõus järgmiste väidetega kaasava hariduse kohta üldiselt. [Kaasamine aitab kaasa kõikide laste sotsiaalselt sobivale käitumisele.]	NUM	1-8	1	Ei ole üldse nõus
					2	
					3	
					4	
					5	
				6		
				7	Olen täiesti nõus	
				8	Ei saa vastata/ei tea	
	ARVA3002	[Kaasamine soodustab erinevuste mõistmist laste seas.]	NUM	1-8		
	ARVA3003	[Kaasav haridus viib lõpuks erinevate inimeste parema kaasatuseni ühiskonnas.]	NUM	1-8		
	ARVA3004	[Mitmekesisus rühmaruumis rikastab õpikeskkonda.]	NUM	1-8		
PRAKTIKAD						
PRAKTIKAD	ARVA3005	[Õppe- ja kasvatustegevust on võimalik korraldada viisil, mis sobib kõigile lastele.]	NUM	1-8		
	ARVA3006	[Usun, et iga laps saab kaasavas lasteaias õppida, kui õppekava on kohandatud tema vajadustele.]	NUM	1-8		
	ARVA3007	[Head õpetajad kohandavad õpet nii, et nad saavad õpetada kõiki oma rühma lapsi.]	NUM	1-8		
TUGIMEETMED						
TUGIMEETMED	ARVA3008	[Oleme teiste lastevanematega ühiselt arutanud kaasava hariduse üle.]	NUM	1-8		
	ARVA3009	[Leian, et lasteasutuses on piisavalt spetsialiste, kes toetavad erinevate vajadustega lapsi.]	NUM	1-8		
	ARVA3010	[Väljaspool lasteasutust on piisavalt spetsialiste, kes toetavad erinevate vajadustega lapsi.]	NUM	1-8		
	ARVA3011	[Leian, et õpetajate toetamiseks on piisavalt ressursse, et arvestada kõigi laste personaalsete arenguliste vajadustega.]	NUM	1-8		

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE TÜÜP	SKAALA	VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS KOOD
TUGIMEETMED	ARVA3012 [Õppekavas kirjeldatud õppija arengu toetamise süsteem on minu jaoks arusaav ja toetab õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel igapäevatoos.]	NUM	1-8	
	ARVA3013 [Ma usun, et piisava toe korral saab kaasav haridus toimida.]	NUM	1-8	
	ARVA3014 [Lapsevanemad toetavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8	
	ARVA3015 [Minu lapse lasteaia õpetajaskond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8	
	ARVA3016 [Minu lapse lasteaia tugispetsialistid toetavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8	
	ARVA3017 [Minu lapse lasteaia juhtkond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8	
	ANDMED VASTAJA KOHTA			
AND1001	Sugu	NUM	1-4	1 naine 2 mees 3 muu 4 ei soovi vastata
AND2001	Vanus	NUM	1-4	1 kuni 30 2 31 - 40 3 41 - 50 4 51 - 60
AND3001	Emakeel	NUM	1-6	1 eesti 2 leedu 3 läti 4 läti ja leedu 5 Muu 6 vene

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS		VASTUSE SKAALA		VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS	
KOOD		TÜÜP		KOOD	
AND4001	Mis on kõrgeim formaalhariduse tase, mille olete omandanud?	NUM	1-7	1	Põhiharidus või kutseharidus ilma keskhariduseta
				2	Keskharidus, sh üldkeskharidus ja kutsekeskharidus, või keskeriharidus põhihariduse baasil
				3	Kutseharidus keskhariduse baasil
				4	Keskeriharidus keskhariduse baasil
				5	Bakalaureusekraad (3+2 süsteemi järgi), kutsekõrghariduse, diplomiõpe, rakenduskõrgharidus
				6	Magistrikraad või sellega võrdsustatud haridus, sh 4+2 süsteemi järgi bakalaureusekraad, NL-aegne spetsialistidiplom
				7	Doktorikraad, sh kandidaadikraad

1.2.Küsimustik kooli lastevanemate hoiakute uurimiseks

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS		
		TÜÜP		KOOD
TAUSTAANDMED				
TA1001	Minu laps õpib (kool)	NUM	1-2	1 üldhariduskoolis, mis on mõeldud ainult hariduslike erivajadustega lastele (erikoolis) 2 üldhariduskoolis, mis on mõeldud kõikidele lastele
TA2001	Minu laps õpib (klass)	NUM	1-4	1 eriklassis (eraldi klass tõhustatud tuge või erituge saavate õpilaste jaoks) 2 individuaalõpe (üks-ühele õpe) 3 kombineeritud (osad ained väiksemas rühmas/eriklassis, osad tavaklassis) 4 tavaklassis
TA3001	Minu laps õpib	NUM	1-4	1 1.-3. klassis 2 4.-6. klassis 3 7.-9. klassis 4 gümnaasiumis
TA4001	Tegemist on	NUM	1-3	1 erakooliga 2 munitsipaalkooliga 3 riigikooliga
TA5001	Õpilaste arv koolis on	NUM	1-7	1 0-49 2 50-99 3 100-199 4 200-399 5 400-599 6 600-1000 7 Üle 1000
TA6001	Mitu last käib Teie lapse klassis?	TEKST		vaba vastus N/A valid skip/ no response

Lastevanemate hoiakud kaasavasse haridusse

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS			
		TÜÜP		KOOD	
TA7001	Kool asub	NUM	1-14	1	Harju maakonnas
				2	Hiiu maakonnas
				3	Ida-Viru maakonnas
				4	Jõgeva maakonnas
				5	Järva maakonnas
				6	Lääne maakonnas
				7	Lääne-Viru maakonnas
				8	Põlva maakonnas
				9	Pärnu maakonnas
				10	Rapla maakonnas
				11	Tartu maakonnas
				12	Valga maakonnas
				13	Viljandi maakonnas
				14	Võru maakonnas
TA8001	Kooli asukoht on	NUM	1-6	1	Alev, küla
				2	Väikelinn (kuni 3000 inimest)
				3	Väikelinn (3001 kuni 15 000 inimest)
				4	Linn (15 001 kuni 100 000 inimest v.a. Tartu)
				5	Tartu
				6	Tallinn
TA9001	Kas Teie lapse klassis käib lapsi, kes on teistest erineva võimekuse, kultuuritausta, emakeelega vm	NUM	1-3	1	Jah
				2	Ei
				3	Ei oska öelda
TA10001	Minu laps	NUM	1-7	1	ei vaja õppimisel täiendavat tuge
				2	vajab õppimisel lapsevanema tuge (kodutöodes)
				3	vajab koolis üldist tuge (nt järeleaitamist, õpiabirühmas osalemist)
				4	vajab tõhustatud tuge (koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel)
				5	vajab erituge (koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel)

	TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD	VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS			
		TÜÜP		KOOD	
KUSIMUSED ARVAMUSTE JA HOIAKUTE KOHTA SEoses KAASAVA HARIDUSEGA					
HEV kasud	ARVA1001	Kuivõrd nõustute järgnevatel väidetega haridusliku erivajadusega (HEV) laste kaasamise kohta tavaklassi [Kaasamine soodustab HEV õpilaste aktsepteerimist ühiskonnas laiemalt]	NUM	1-5	1 Ei ole üldse nõus 2 Pigem ei ole nõus 3 Osaliselt nõustun, osaliselt mitte 4 Pigem nõus 5 Täiesti nõus
	ARVA1002	[Kaasamine innustab HEV õpilasi rohkem pingutama]	NUM	1-5	
	ARVA1003	[Kaasamine aitab HEV õpilastel saavutada suurema iseseisvuse ja eneseteeninduse oskused]	NUM	1-5	
	ARVA1004	[Kaasamine soodustab HEV õpilaste kõrgemat enesehinnangut]	NUM	1-5	
	ARVA1005	[Kaasamine annab HEV õpilastele rohkem võimalusi erinevates tegevustes kaasa lüüa]	NUM	1-5	
	ARVA1006	[Kaasamine valmistab HEV õpilasi ette ühiskonnas edukamalt hakkama saamiseks]	NUM	1-5	
HEV riskid	ARVA1007	[HEV õpilased ei saa suure tõenäosusega tavaklassis piisavalt spetsiifilist abi või individuaalset lähenemist õpetajalt]	NUM	1-5	
	ARVA1008	[HEV õpilasi tõrjutakse kaaslaste poolt suurema tõenäosusega kui teisi lapsi]	NUM	1-5	
	ARVA1009	[Kaasamisel on tõenäoliselt negatiivne mõju HEV õpilaste emotsionaalsele arengule]	NUM	1-5	
	ARVA1010	[HEV õpilasi tõrjutakse või jäetakse õpetajate poolt suurema tõenäosusega kõrvale]	NUM	1-5	
	ARVA1011	[Tavaklassis saavad HEV õpilased väiksema tõenäosusega vajalikke teenuseid, nt füsioteraapia või kõneteraapia]	NUM	1-5	
	ARVA1012	[Õpetajatel ei pruugi olla piisavalt teadmisi ja oskusi, et HEV õpilaste vajadustele vastata]	NUM	1-5	

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS TÜÜP	VÄÄRTUS KOOD	
TAVA kasud	ARVA1013 [Kaasamine aitab toe vajaduseta lastel saada teadlikumaks iseenda tugevustest/nõrkustest]	NUM	1-5	
	ARVA1014 [Kaasamine aitab toe vajaduseta lastel arendada tundlikkust teiste suhtes]	NUM	1-5	
	ARVA1015 [Kaasamine aitab toe vajaduseta lastel aktsepteerida inimestevahelisi erinevusi]	NUM	1-5	
	ARVA1016 [Kaasamine tuleb toe vajaduseta lastele kasuks mitmel moel]	NUM	1-5	
TAVA riskid	ARVA1017 [Kaasamise korral ei saa toe vajaduseta lapsed õpetajalt piisavalt tähelepanu]	NUM	1-5	
	ARVA1018 [HEV õpilased klassis võivad aeglustada teiste õppimise tempot]	NUM	1-5	
	ARVA1019 [Toe vajaduseta lapsed ei saa kaasamise korral õiglast osa materjalidest ja ressurssidest]	NUM	1-5	
	ARVA1020 [Toe vajaduseta lapsi võib hirmutada ebatavaline käitumine]	NUM	1-5	
	ARVA1021 [HEV õpilased võivad teisi õpilasi vigastada]	NUM	1-5	
	ARVA1022 [HEV õpilastel võib olla käitumisprobleeme]	NUM	1-5	
	ARVA1023 [Teised õpilased võivad HEV õpilastelt õppida ebasoovitavat käitumist]	NUM	1-5	
	ARVA1024 [Kaasavas klassis on keeruline korda hoida]	NUM	1-5	
KÜSIMUS HUVI KOHTA KAASAVAST HARIDUSEST ROHKEM TEADA SAAMISEKS				
ARVA2001	Sooviksin rohkem teada, milline on kaasava hariduse mõju nii erivajadustega kui erivajadusteta õppijatele teadusuuringute põhjal.	NUM	1-3	1 Ei, see ei paku mulle huvi 2 Ei, ma olen sellel teemal juba teadlik 3 Jah, sooviksin rohkem teada
ARVA2002	Soovi korral palun täiendage oma vastust.	TEKST		

	TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS KOOD	VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS			
		TÜÜP		KOOD	
KUSIMUSED HOIAKUTE KOHTA KAASAVA HARIDUSE VISIOONI, PRAKTIKATESSE JA TUGIMEETMETESSE					
VISIOON					
VISIOON	ARVA3001	Palun hinnake, kui võrd olete nõus järgmiste väidetega kaasava hariduse kohta üldiselt [Kaasamine aitab kaasa kõikide õpilaste sotsiaalselt sobivale käitumisele.]	NUM	1-8	1 Ei ole üldse nõus 2 3 4 5 6 7 Olen täiesti nõus 8 Ei saa vastata/ei tea
	ARVA3002	[Kaasamine soodustab erinevuste mõistmist õpilaste seas.]	NUM	1-8	
	ARVA3003	[Kaasav haridus viib lõpuks erinevate inimeste parema kaasatuseni ühiskonnas.]	NUM	1-8	
	ARVA3004	[Mitmekesisus klassiruumis rikastab õpikeskkonda.]	NUM	1-8	
PRAKTIKAD					
PRAKTIKAD	ARVA3005	[Tunde on võimalik korraldada viisil, mis sobib kõigile lastele.]	NUM	1-8	
	ARVA3006	[Usun, et iga õpilane saab kaasavas koolis õppida, kui õppekava on kohandatud tema vajadustele.]	NUM	1-8	
	ARVA3007	[Head õpetajad kohandavad õpet nii, et nad saavad õpetada kõiki oma klassi õpilasi.]	NUM	1-8	
TUGIMEETMED					
TUGIMEETMED	ARVA3008	[Oleme teiste lastevanematega ühiselt arutanud kaasava hariduse üle.]	NUM	1-8	
	ARVA3009	[Leian, et koolis on piisavalt spetsialiste, kes toetavad erinevate vajadustega õpilasi.]	NUM	1-8	
	ARVA3010	[Väljaspool kooli on piisavalt spetsialiste, kes toetavad erinevate vajadustega õpilasi.]	NUM	1-8	
	ARVA3011	[Leian, et õpetajate toetamiseks on piisavalt ressursse, et arvestada kõigi õpilaste personaalsete arenguliste vajadustega.]	NUM	1-8	

	TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS	
	KOOD		TÜÜP	KOOD
TUGIMEETMED	ARVA3012	[Õppekavas kirjeldatud õpilase arengu toetamise süsteem on minu jaoks arusaav ja toetab õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel igapäevatoos.]	NUM	1-8
	ARVA3013	[Ma usun, et piisava toe korral saab kaasav haridus toimida.]	NUM	1-8
	ARVA3014	[Lapsevanemad toetavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8
	ARVA3015	[Minu lapse kooli õpetajaskond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8
	ARVA3016	[Minu lapse kooli tugispetsialistid toetavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8
	ARVA3017	[Minu lapse kooli juhtkond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.]	NUM	1-8
ANDMED VASTAJA KOHTA				
AND1001	Sugu	NUM	1-4	1 naine 2 mees 3 muu 4 ei soovi vastata
AND2001	Vanus	NUM	1-5	1 kuni 30 2 31 - 40 3 41 - 50 4 51 - 60 5 61 või vanem
AND3001	Emakeel	NUM	1-3	1 eesti 2 vene 3 muu

TUNNUSE TUNNUS / KÜSIMUS		VASTUSE SKAALA VÄÄRTUSE - VÄÄRTUS			
KOOD		TÜÜP	SKAALA	VÄÄRTUS	VÄÄRTUS
AND4001	Mis on kõrgeim formaalhariduse tase, mille olete omandanud?	NUM	1-7	1	Põhiharidus või kutseharidus ilma keskhariduseta
				2	Keskharidus, sh üldkeskharidus ja kutsekeskharidus, või keskeriharidus põhihariduse baasil
				3	Kutseharidus keskhariduse baasil
				4	Keskeriharidus keskhariduse baasil
				5	Bakalaureusekraad (3+2 süsteemi järgi), kutsekõrghariduse, diplomiõpe, rakenduskõrgharidus
				6	Magistrikraad või sellega võrdsustatud haridus, sh 4+2 süsteemi järgi bakalaureusekraad, NL-aegne spetsialistidiplom
				7	Doktorikraad, sh kandidaadikraad

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Andres Siiman**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„ Lasteaedades ja üldhariduskoolides õppivate laste vanemate hoiakud kaasavasse haridusse“

mille juhendaja on TÜ Haridusteaduste instituudi haridusuuringute lektor **Gerli Silm**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Andres Siiman
14.05.2024